

2015 • 5

LXVIII. évfolyam • május

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Kőnczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA és GLORIA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

Tartalom

Dáné Tibor Kálmán: Táncház – tegnap, ma, holnap 3

közösség

Dáné Tibor Kálmán: „A régi táncházak kis közösségek alkalmi voltak” 4
Nyisztor Ilona: Csángó gyermekek szavalóversenye Pusztinán. 9
Fejér Olivér: Művelni és őrizni a földet. 10
Ábrám Zoltán: Örmény múlt és jelen 12

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XVIII. Magyarul a nagyvilágról 1. rész 14

enciklopédia

Fleisz János: Egy sakkbíró visszaemlékezései. 18
Killyéni András: Közművelődés, szabadidő a 19. század végi Kolozsváron 21

emlék-lapok

Süli Attila: Az első erdélyi ágyúk születése 1848-ban. 27

könyvesház

Gaal György: Teljesítménytúrák könyve 30

Lapszámunk szerzői:

Ábrám Zoltán – orvos, művelődésszervező, Marosvásárhely
Fejér Olivér – lelkész, püspöki titkár, Kolozsvár
Fleisz János – történész, sakkbíró, Nagyvárad
Gaal György – tanár, helytörténész, Kolozsvár
Killyéni András – sporttörténész, Kolozsvár
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Nyisztor Ilona – művelődésszervező, Pusztina
Süli Attila – hadtörténész, Budapest

A címlapon a kolozsvári Morzsabogáncs a 2015. április 25-i gálaműsorán.

Farkas Mónika felvétele

A hátsó borító felvételét Bartha András készítette.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovácsna Megyei Művelődési Központ
Kovácsna Megye Tanácsa

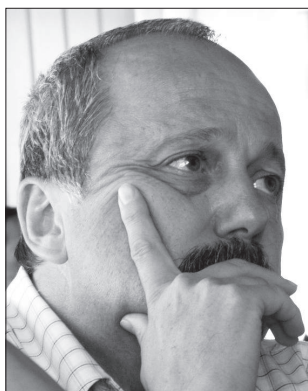

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság

Paprika Rádió
Fülön csíp.
95,1 fm

Táncház – tegnap, ma, holnap

Nagyjából egy időben történt. Amikor az azóta letűnt diktatúra faluromboló buldózerei már nyújtogatták, meresztgették szörnyű markoló karjaikat, hogy kiszélesítsék a határt, és egy álságos gazdaságfejlesztési koncepció szellemében szántóföldre planírozzák falvainkat, a Kánaán eljövételének ígéretével, a táncház mozgalmá kezdett válni Erdélyben.

Az akkori táncházmozgalom több volt, mint egyszerű kulturális, hagyományőrző mozgalom. Bár elcsépelte ez a kifejezés, mert a letűnt rendszer igyekezett minden áron hitelteleníteni, de egyfajta „ellenállási mozgalom” is volt. Egy lélekben megélt ellenállásé, látens módon kollektív cselekvésre ösztönző érzésé, annak érdekében, hogy mindazt, amitől megfosztanak természetben, elvesznek tőlünk fizikailag, azt szerezzük vissza lélekben. Miközben a gerinc maradjon egyenes, s amennyire csak lehet, töretlen a lélek. Hisz a falusi társadalom ilyen orvul történő felszámolása az erdélyi magyar közösségünk mélykultúrája elleni merénnyellett volt egyenlő. Az akkori politikai rendszer a megsemmisítést a gyökereknél kezdte, hiszen tudta: azzal együtt a törzs, a korona, az élet is elhal lassanként. A táncház pedig mentette, ami még menthető volt, s kultúránk nagyon mély kútjából felszínre hozott: táncot, zenét, de mozgalmat mentében a népköltészetet és a tárgyi néprajz felbecsülhetetlen értékű kincseit sem hagyta elveszni. Az akkori hatalom is hamar észrevette, hogy egyre lombosodik az a fa, amelyiket valójából gyökereitől akart elpusztítani, s ezért a hazai magyar társadalomba fojtotta a táncház mozgalmat. Radikálisan, durván.

De a pirotechnika legelemibb szabálya, hogy ahol fojtás van, ott robbanásveszély is létezik. Ezért robbanhatott be újra életünkbe a táncházmozgalom a nagy közép-kelet európai politikai fellélegzés után. S ma örömmel tapasztaljuk, hogy a Kárpát-medencében, de különösen itt, Erdélyben kultúránk egyik legélőbb szövete ez a hagyományőrző mozgalom. És legalább akkora szükség van rá, mint a letűnt diktatúra éveiben. Ma már nincs ugyan fojtás, ma már szabad a tánc, a zene, a hagyományőrzés. De álljunk meg és gondolkozzunk el ennél a szónál: hagyományőrzés. Töprengjünk el azon, hogy egyre kevesebben meríthetnek legősibb kultúránk kincseiből a szüleiktől, nagyszüleiktől, egyszóval felmenőiktől. Egyre kevesebben őrizhetik még archaikus kultúránk értékeit ott, ahol azokat kigyöngyözte magából nemzeti közösségünk, mert észrevétlenül bár, de ma is zajlik egyfajta, huszonegyedik század eleji falurombolás. Hisz miközben iparosodik a mezőgazdaság, agrárüzemek ontják a génkezelt élelmiszereket, miközben globalizálódik körülöttünk és velünk a világ, a hagyományos falusi közösségek lassan felszámolódnak. Az elmúlt húsz évben bekövetkezett nagy gazdasági szerkezetváltásnak tragikus kárvallottja az a társadalmi réteg, amely őrizte mélykultúránkat, vigyázta a tiszta forrást, amelyből mindig újabb és újabb értéket lehetett meríteni. Ha viszont ma a táncházmozgalom, ez a közösségi művelődésre épülő, s ezzel újabb és újabb alkotó közösségeket létrehozó mozgalom nem lenne, akkor nemzeti örökségünk felbecsülhetetlen értékei kerülnének rövidesen a történelem süllyesztőjébe. És jó érzés látni, hogy újabban a táncház néha fénymadárként teremti újra önmagát egy-egy élni és megmaradni akaró magyar szórványközösségben is, itt Erdélyben.

Végezetül hadd bukjon ki belőlem a kulturális értékváltó művelődésszervező. Mert biza a mai táncházmozgalom mentén a műfaj vadhajtsái is kihajtottak. Megjelentek a stilizált népviseletben táncoló, népieskedő hagyományőrző csoportok, akiknek vezetőit csupán a jóakarát vezérli, de sajnos, kevésbé a szakmai tudás; akik mellette az igazi táncháznak, a mozgalomnak, a szakmának oda kellene állnia. Már aki igényli, aki hagyja, aki szeretne szakmát tanulni. Mert a közel negyven éves hazai táncházmozgalom megteremtette néptáncművészetünkben a szaktudást, kinevelt egy szakembercsapatot, létrehozott egy gazdag szakirodalmat, miközben egy sajátos, ma már európai mércével mérhető réteggkultúrát is megalkotott. Ugyanakkor a táncházmozgalom sodrásában megjelentek azok a modernkedő hivatásosok is, akik hagyományőrzésbe csomagolják produkciójukat, ami nem más, mint megcsonkított népi motívumokkal tűzdelt és pusztán kereskedelmi értékeket, más szóval nyereséget követő látványos koreográfiánál. S valljuk be, kulturális értékeinkre nézve ők még veszélyesebbek, mint az imént említett tudatlan, de lelkes dilettánsok.

Gábor T.

Dáné Tibor Kálmán

„A régi táncházak kis közösségeik alkalmi voltak”

Beszélgetés Könczei Csongorral, a harmincéves Bogáncs néptáncegyüttes vezetőjével

Az EMKE Kacsó András díját az idén neked ítélték oda a „néprajz- és néptánc kutatás, valamint a néptánc oktatás területén elért kimagasló eredményért” olvasható díszoklevélen. No meg az idén 30 éves a Bogáncs. A két eseményt nem lehet szétválasztani. Te is így látod?

Egyértelműen. Mert a néptáncos, népzeneész, néprajzos működésemet jórészt a Bogáncsnak köszönhetem. Bár már öt éves koromban, 1979-ben kezdtem el táncolni, de állandó jelleggel 1985-től néptáncolok, amióta kapcsolatba kerültem az akkori Brassai Líceum Folk-lórkörével, a mostani Bogáncs elődjével, ahova jórészt velem egykorú gyermekek jártak. Aztán 1990-ben, tizenhat évesen átvettem a szakmai vezetését, ami számomra nagyon nagy tapasztalat volt. Hiszen szinte még gyermekfejjel kezdtem táncot oktatni, s az elmúlt huszonöt évben végig ezt tettem. Majd később a felnőtt együttesünkben, a Zurbolóban valósítottam meg koreográfiai elképzeléseimet, ha lehet arról beszélni, hogy „Könczei Csongor koreográfusi munkássága”. Közben szakmát is tanultam, így lettem egyszerre néprajzkutató, etnokoreológus (néptánckutató), vagyis elméleti szakember. És elkezdtem más, akár hivatásos néptáncegyüttesekkel is dolgozni, koreografálni, nyári táncbörökben tanítani, a Románia Magyar Néptánc Egyesület égisze alatt különböző kurzusokon oktatni – néhány évig az egyesület oktatási alelnöke is voltam. Az, hogy az idén a Romániai Magyar Néptánc Egyesület javaslatára megkaptam az EMKE szakmai díját, az eddigi munkám elismerése, de egyértelműen az idén 30 éves Bogáncs is ez a kitüntetés, amellyel én együtt fejlődtem.

egyértelműen édesanyádnak, Tolna Éva magyar szakos tanárnőnek köszönhető. Sokat beszélgettetek abban az időben erről a családban?

Erre nem emlékszem. De arra méltán büszkék vagyunk, hogy a Bogáncs egyenes ági folytatója édesapám, Könczei Ádám munkásságának. Hiszen ő volt az, aki itt Erdélyben megszervezte az első városi táncházat Kolozsváron 1977 februárjában, a báb-színház próbatermében. Egyszemélyes intézményként szervezte az összejöveleket, de írt is róla, s közben elméleti oktatást adott a fiataloknak, köztük a testvéreimnek. Mert az nálunk a családban a legtermészetesebb dolog volt, hogy mindenki néptáncos, népzenevel, folklórral foglalkozott. Aztán édesapám 1983-ban meghalt, s nem sokkal az után az akkori hatalom a kolozsvári táncház működését ellehetetlenítette. Édesanyám 1985-ben rengeteg hányattatás után a Brassai-líceumba kapott magyar tanári kinevezést. Akkor született az ötlet, hogy ha nem lehet felnőttekkel táncházat szervezni, akkor próbálja meg a táncoktatást az iskolában, gyermekekkel, szervezett keretben. Az első oktató a nővérem, Könczei Csilla volt, neki pedig olyan volt tánc házasok segítettek, akik még itt maradtak Kolozsváron, mint Fülöp Hajnalka vagy a magyarlapádi Piros Pántlikás együttes zenészei: Szilágyi András, Sipos Ferenc, aztán Könczei Ilma néném is bekapcsolódott, meg az ő későbbi férje, Réman Zoltán klarinétművész, ő furulyázott a csoportnak, továbbá Bardocz Sándor, a későbbi Tarisznyás Együttes prímása. Az egykori kolozsvári tánc házas zenészek közül akkorra már sokan elmentek Kolozsvárról Székelyföldre, Magyarországra vagy esetleg tovább, még Svédországnak is jutott belőlük. Akkor még nem

Bogáncsos villámcsődület Kolozsváron
2015. április 19-én

Az együttesnek az egykori Brassai iskolában történt 1985-ös megalakulása

lehetett nevet adni ennek a csapatnak, ezért nevezték Folk-lórkörnek.

Te hogyan kerültél kapcsolatba a Folk-lórkörrel?

A körrel kapcsolatos első élményem az volt, hogy amikor megalakult 1985 októberében, akkor szólott Csilla, el kéne menni a Brassaiába a gyermekeknek tartani egy bemutatót, vagyis egyet táncoljak, hogy lássák miről is van szó. Én akkor zeneiskolás voltam. Bemenetem az iskolába, a mostani János Zsigmond Unitárius Kollégium dísztermébe, akkor egy elég lepattant, sötét helyiség volt, néhány neoncsó égett csak. Vagy kétszáz hozzám hasonló gyermekkel találtam szemben magam, mert akkor még egy-egy gimnazista osztályba negyven-ötven tanuló is járt, s a két ötödik meg a két hatodik osztály volt jelen. Csillának volt egy kazetofonja, feltett egy pontozót, én úgy egyenruhásan táncoltam egyet, mert emlékszem, tanítás után voltunk, a gyermekek megnézték, aztán én egy darabig arra felé sem mentem. Mert én akkor már tudtam táncolni, nem volt miért járjak. Amikor az év végi műsor következett, megint szólott Csilla, hogy erősíteni kellene a csapatot. Akkor újra elmentem, néhány próba alatt megtanultam a táncokat, amikkel ők éppen foglalkoztak, táncoltam az előadáson, és ott ragadtam.

...édesanyám volt a tanára a Folk-lórkörnek, oktató-vezetője pedig a nővérem, Könczei Csilla. Miután ő elment Bukarestbe a televízió magyar adásához, rám hárult az oktató-vezető feladat.

Ezért lettél később brassais diák?

A zeneiskolába jártam, s mivel azokban az években szüntették meg kilencedik osztálytól a magyar tagozatot, 1988-ban a Brassaiába felvételiztem. Hatan mentünk át az én osztályomból az egykori Brassaiába, a kilencedik osztályba. Rögtön bekapcsolódtunk a Folk-lórkör munkájába, s lényegében így lettek zenészei az akkori csapatnak, a későbbi Bogáncsnak. Én zenéltem is és táncoltam is az akkor még névtelen Folk-lórkörben. Aztán 1990 januárjában összegyűltünk, és úgy döntöttünk: legyünk hivatalosan is néptáncgyűttes, legyen nevünk is, és akkor választottuk nagyon találóan a Bogáncs nevet. Hisz ez egy olyan növény, ami szúr is, ragad is, nem kell locsolni, mert anélkül is megél, s úgy éreztük, ez éppen a csapatunkra illik.

1992-ben volt egy kerekasztal beszélgetés, amelynek egy rövidített változatát a Művelődés folyóirat is közölte. Ebből a beszélgetésből többek között az derül ki, például az akkori igazgató hozzászólásából is, hogy azok, akik 1985-től kapcsolódtak be a Bogáncs (Folk-lórkör) munkájába, egyfajta elit csapata lett az iskolának, és rájuk nemcsak a táncolásban, hanem általában a tanulásban, a közösségfejlesztésben is számítani lehetett. 1989 után is érdekes, példaértékű közösség maradtatok, amelyek állandóan változott, fejlődött. Te is így látod?

Ez csak részben igaz. De vegyük sorba. A lapban közölt beszélgetés ugyancsak szépített szövege az ott elhangzottaknak. A történetnek az volt az előélete, hogy ugye édesanyám volt a vezető tanára a Folk-lórkörnek, oktató-vezetője pedig a nővérem, Könczei Csilla. Miután ő elment Bukarestbe a televízió magyar adásához dolgozni, rám hárult az oktató-vezető

Bogáncsos villámcsődület 2015. április 19-én a Kolozsvári Posta háta mögötti parkban, ahol egykoron a székiek táncoltak

feladat. Ez azért jelentett számomra nagy kihívást, mert akkor még csak 16 éves voltam, és jártak nálam idősebbek is a csapatba. A háttérember az iskola felé továbbra is édesanyám, Tolna Éva volt, tanárként ő felelt a Bogáncsért 1993-ig, amikor nyugdíjba vonult. Közben 1992-ben én is leérettségiztem. Addig tényleg úgy működtünk, mint a Brassai Sámuel Elméleti Líceum néptáncgyűttese. Startból nyitottak voltunk, hisz nem brassaisok is voltak közöttünk, de azért a tagság zöme az iskola diákjaiból állt. Na most, hogy elit csapat voltunk-e vagy kevésbé elit, az kérdéses. Az igaz, hogy a tánc, a zene és általában minden ilyen művészeti tevékenység figyelemre, összpontosításra, a másakra való odafigyelésre tanít. Az is tény, hogy az együttesben sok jó tanuló megfordult, de azért nem volt mindenki az. Az, hogy minket a Művelődésben közölt 1992-es kerekasztal beszélgetésen dicsértek, rendben van, de – tisztelet a kivételnek – a Bogáncs, talán a neve miatt is, gyakran állt összetűzésben az iskola soros vezetőségével. Tudniillik nem akarták elfogadni, hogy ez a néptáncsoport már nem az az együttes, amely évfázókra, évnnyitókra, Megéneklünk, Románia fesztiválokra készül, hanem mi a magunk útján járunk, amit mi úgy tartottunk, mint Könczei Ádám – Tolna Éva öröksége. Aminek az volt a lényege, hogy ha a néptáncot át tesszük városi környezetbe, akkor annak közösségi, kulturális feladata van. Vagyis a néptánc mindenkié, és mindenki felé kezet kell nyújtani, mert a közösség szinte fontosabb, mint maga a produktum. És mi azóta is őrizzük ezt a hagyományt: a Bogáncsba bárki jelentkezhet, mindenkivel egyformán foglalkozunk, bár tudjuk és látjuk, hogy vannak tehetségesek, illetve kevésbé tehetségesek. Hisz ez falun is mindig így volt, nem volt mindenki kiváló táncos, de mégis mindenkinek egyformán lehetősége adódott táncolni. Ezt nem nagyon értette az iskola vezetősége. Például volt olyan konfliktus, hogy az iskola vezetősége szólott: öt párnak mennie kell ide vagy oda táncolni, és akkor mi azt mondtuk, hogy mindenki megy, vagy nem megy senki. Ők pedig erősködtek, hogy akkor ők

A Bogáncsba bárki jelentkezhet, mindenkivel egyformán foglalkozunk, bár tudjuk és látjuk, hogy vannak tehetségesek, illetve kevésbé tehetségesek. Hisz ez falun is mindig így volt, nem volt mindenki kiváló táncos.

megmondják, ki az öt legjobb pár, ők majd kiválasztják. Mi viszont azt mondtuk, hogy nálunk a csoporton belül nem így működik. Ez vissza-visszatérő szembenállás volt. Akkor én tizenhat éves voltam, s aztán az érettségi évében, éppen 1992-ben a Bogáncs egy hónapig a szamosfalvi református egyházközség parókiáján próbált, mert az akkori igazgató kitiltott az iskolából. Aztán 1995-ben, amikor az együttes már tíz éves volt, ugyanő üvöltözött reám az iskola folyosóján, hogy reméli ez lesz az utolsó előadásunk. Mert az történt, hogy édesanyám 1992-ben kitalálta: mivel akkor még nem volt annyi néptáncegyüttes és fesztivál, mint most, elevenítsük fel a 80-as évek végén működő táncháztalálkozókat (öt volt Székelyudvarhelyen, egy Kolozsváron). Így jött létre 1992-ben az első Ifjúsági NéptáncTalálkozó itt, Kolozsváron, amit azóta is két évente szervezünk, s ami később átalakult a Kolozs megyei magyar néptáncegyüttesek találkozójává. 2014-ben szerveztük a tizenkettediket. 1992-ben még úgy indult a néptáncTalálkozó, hogy „nemzetközi”, mert Magyarországról is jöttek táncosok, sőt 1994-ben lengyelországi litvánokat is vendégül láthattunk, de főleg itthoniak vettek részt Székelyföldről, Györgyfalváról, Székről, Mérából, Magyarpalatkáról és természetesen mi, a kolozsváriak. Tulajdonképpen ennek kapcsán volt az a beszélgetés, amit a *Művelődés* is közölt, egyben abból az alkalomból is, hogy édesanyám meg a Bogáncs abban az évben megkapta az EMKE *Égi Gyssza díját*. Abban az évben volt az együttesnek a feljutása. De hadd tegyem hozzá, hogy a Bogáncs iskolai néptánc csoport folyamatosan a kolozsvári gyermekek és fiatalok néptáncegyüttesévé vált. Hisz a kétezres évek elején rájöttünk arra, hogy brassais diák van a legkevesebb a csapatban. Mindenhol jöttek táncolni akaró fiatalok, sokan a külvárosi iskolákból, s ennek mi különösen örültünk.

Mesejáték ifjaknak és időseknek széki népmesék nyomán. A Bogáncs Néptáncegyüttes *Kelekótya* című előadása 2015. április 21-én

Hogyan biztosítottátok az utánpótlást?

Szintén a 90-es évek elején indítottuk el ezt a folyamatot is a Bogáncsban. Elkezdtünk tudatosan azzal foglalkozni, hogy jó, mi most 11–12-es diákok vagyunk, de nemsokára érettségizünk, elhagyjuk az iskolát, és akkor mi lesz? Elkezdtük a gyermekekkel való foglalkozást úgy, ahogyan lehetett. Érdekes, hogy a Bogáncsban a mai napig az idősebb tanítja a fiatalabbat. Hisz ez is a népi hagyományban gyökeredzik. Faluhelyen is az idősebb nemzedéktől tanulta meg, leste el a fiatal a táncokat, a dalokat. Nálunk ez ugyancsak tudatosan történt, hisz közlünk sokan tovább tanultunk, szakemberekké váltunk. 1993-ban megalapítottuk a Zurboló Táncegyüttest. Az

Érdekes, hogy a Bogáncsban a mai napig az idősebb tanítja a fiatalabbat. Hisz ez is a népi hagyományban gyökeredzik. Faluhelyen is az idősebb nemzedéktől tanulta meg, leste el a fiatal a táncokat, a dalokat.

alapötlet szerint csak azért hozzuk létre, hogy nekünk, „fel-nőtteknek” is legyen, ahol tovább táncolnunk, aztán nagyon hamar rájöttünk: ez tulajdonképpen az oktatók együttese. Két év múlva már szinte minden zurbolós oktatót. Ennek az lett a következménye, hogy a Bogáncson belül létrejött a Kisbogáncs csoport, aztán később az Apróbogáncs, majd a Morzsabogáncs, és ez a struktúra mind a mai napig fennáll. Közben a Zurboló keretében elkezdtünk táncot oktatni a Kolozsvárra felkerült egyetemistáknak (így néhány évig működött a Zurboló Utánpótlás csoportunk is), amit később abahagyunk, mivel megjelentek más néptáncegyüttesek itt a városban, gondolok a Szarkalábra meg az Ördögtérnyére, amelyek lefedték ezeket az igényeket. Persze hadd mondjuk el, hogy valahol a Szarkaláb Néptáncegyüttes is a Bogáncsból ered, hisz az együttest irányító Pillich testvérek, Gyöngyi meg Balázs szintén a Bogáncsban kezdtek el táncolni. De voltak más kisugárzásai is a Zurboló oktatótevékenységének. Például a várfalvi táncTábor is zurbolósok indították el, vagy mind a mai napig járunk Gyaluba, Magyarlónára vagy Kolozs megye más településeire néptáncot tanítani. Közben zenekarok alakultak mellettünk, mint például az Üsztürü, amely a Bogáncs kísérezzenekarként jött létre 1992-ben, vagy az egykori Zurboló Zenekar, azaz a későbbi Tüske. 2002-ben hoztuk létre a Bogáncs – Zurboló Egyesületet, pontosan azért, mert rájöttünk, hogy meg tudunk állni a saját lábunkon is. Igaz, akkorra már mi, az alapítók egyetemest végzett, felnőtt, családos emberekké váltunk.

Önképzés útján tanultátok meg a néptáncot, váltátok szakemberekké, mondhatnám profikká. Hogyan biztosítottátok munkátokhoz a tiszta forrást, vagyis azt, hogy mindig az eredeti népzene táncoljatok, oktassatok?

A mi esetünkben nem használnám azt a szót, hogy „profi”. Mi meggyőződéses műkedvelők vagyunk, a mai napig mindenki ingyen dolgozik a Bogáncsban, igaz, hogy nem tudom, meddig lehet fenntartani ezt az állapotot. Az összes oktató szimbolikus juttatásokban részesül. Nos, a tiszta forrás, vagyis: honnan szerezzük be munkánkhoz az eredeti népzene, néptáncot? Mi szerencsés nemzedék vagyunk, hisz a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején például Széken még élt a tánc, de jártunk táncba Kalotaszegre, voltunk juhmerésen Magyarlónán, bálban Palatkán, mindenféle falusi táncalkalmon, filmeztünk, hangfelvételeket készítettünk. Tehát különösen a két első bogáncsos nemzedéknek még volt élő kapcsolata a népi kultúrával. Ugyanakkor nagyon sok elsőnemzedékes kolozsvári táncosunk van, akiknek a nagyszülei még kint élnek a Mezőségen, Kalotaszegen vagy a Borsa völgyében, akik számára a néptánc nem volt újdonság, hiszen ha hazament, otthon például egy lakodalomban még ezt látta. Persze ők esetleg egy-egy falu táncait ismerték, de nem kellett nekik a lépéseket elmagyarázni, vagy azt, hogy mit jelent egy keményszárú csizma, egy priccses nadrág, így együttesünkbe hamar beilleszkedtek. Ez idővel sajnos, megváltozott: a hagyomány lassan kihalt, sok helyen

A hatodik bogáncsos nemzedék búcsúelőadása 2015. április 22-én

már nem is létezik, vagy nagyon átalakult, és a mai fiataloknak már úgy tanítjuk ezeket a dolgokat, mint egy történeti táncanyagot. Hála Istennek, az elmúlt évszázadban nagyon sok anyag gyűlt össze Martin Györgynek, Kallós Zoltánnak és másoknak köszönhetően, vagy hogy közelebbi példát mondjak a fiatalabb nemzedékről, az én testvéreim, Könczei Árpád és Könczei Csilla is sokat jártak gyűjteni. Gyermekfejjel én is nagyon sok gyűjtésen megfordultam – általában a mikrofonállvány szerepkörében... És ezek az összegyűjtött anyagok hozzáférhetőek. Nagyon sok esetben a mai fiataloknak úgy tanítjuk meg a táncokat, hogy előbb megmutatjuk nekik az archív felvételt, s utána megtanítjuk nekik a táncot.

Visszatérve a profizmus kérdésköréhez. Mint már említettem, mi nem tarjuk magunkat profiknak, mi megrögzött műkedvelő csapat vagyunk. Én hivatásos néprajzos vagyok, azt végeztem az egyetemen, abból is doktoráltam, népzenevel és néptáncsal foglalkozom, amióta az eszemet tudom, jelenleg is ennek a témának a kutatását végzem a Romániai Kisebbségkutató Intézetben. Szerintem attól profi táncművész, zeneművész vagy színész valaki, hogy adekvát képzésben részesül. Csakhogy nálunk a mai napig nincs például néptánciskola, és őszintén szólva, ez egy kicsit fából vaskarika lenne, mivel ami egyszer intézményesül, az ellentmond a folklórnak. Vagyis szerintem, ha valami intézményesül, az automatikusan bekerül a hivatalos kultúrkörbe vagy a formális oktatásba, ez meg nyomban ellentmond a folklór alapeszméjének, annak, hogy ez „ellenkultúra”, a tömegek kultúrája legyen. A Bogáncsban senki sem hivatásos táncos, egyikünk sem ebből a tevékenységből él. Például olyan „juttatást” kap egy-egy oktató, hogy nem fizet tagdíjat, vagy ingyen megy abba a táborba, amelyikben ő oktat. Itt, Erdélyben pedig egy-egy hivatásos néptáncgyűttesben táncoló személy attól „táncművész”, hogy van szerződése, fizetést kap érte, de tulajdonképpen senkinek sincsen szakvégtisége. A profizmus megoldása nem a néptánciskola, hanem az anyanyelvű táncművészeti képzés, ahol egyformán tanítanak klasszikus balettet, kortárs tánctechnikákat és néptáncot – ez nagyon régi kérése az erdélyi magyar táncéletnek és tartozása az erdélyi magyar elitnek.

Hogyan kapcsolódik a Bogáncs a táncházmozgalomhoz?

Mint arról már szoltam, az első erdélyi városi táncház elindítója édesapám, Könczei Ádám volt. Az ő eszméi alapján tevékenykedünk ma is. Érdekes, hogy minket sokáig a táncház mellett tárgyaltak, mert tudatosan szétválasztottuk a táncházat és a színpadot. Mai napig azt mondom, hogy

...nem tartjuk magunkat tényleges táncházasoknak. Bogáncsosok és zurbolósok vagyunk, soha nem köteleztük el magunkat semerre, hisz van olyan táncosunk is, aki nem jár táncházba, mert nem az ő világa.

ami a színpadon történik, az nem táncház, mert szerintem a táncház az egy alkalom, ahol az emberek szórakoznak. Ez egy közösségi cselekvés. Ennek ellenére eltelt harminc év, és rájöttünk, hogy mi sokkal közelebb vagyunk az igazi táncházhoz, amely volt egykoron, mint akár maga a mozgalom, amiről annyit beszélnek itt Erdélyben. Most a magyarországit már nem is említem, mert az már rég nem olyan, mint amilyennek lennie kellene. Volt egy időszak 2000 és 2005 között, amikor mi szerveztük a kolozsvári táncházat a Transzít Házban, aprók táncházával együtt, ahol Palocsay Kata játszóházat is vezetett. Nem is beszélve az Ifjúsági NéptáncTalálkozókról vagy a Zurboló Táncfórumokról, ezekre meghívtunk egy-két együttest, amelyeknek egész estét betöltő előadási lehetőséget biztosítottunk, s ezek után mindig volt/van táncház. Vagyis szerveztünk több alkalommal is táncházat, de mi ennek ellenére nem tartjuk magunkat tényleges táncházasoknak. Bogáncsosok és zurbolósok vagyunk, soha nem köteleztük el magunkat semerre, hisz van olyan táncosunk is, aki nem jár táncházba, mert nem az ő világa.

Mi eléggé szabadelvűek vagyunk, mégis a Bogáncs szellemisége nagyon közel áll az eredeti táncházhoz. Mert a gyermekeket úgy próbáljuk megtanítani táncolni, ahogy az valamikor a táncagyományban történt, vagyis „apáról fiúra” szállón az egyik nemzedék a másiktól tanult. Persze, mi ezt már tudatosan tesszük egy felgyorsított folyamat során. Hiszen régen valaki beleszületett egy hagyományba, s volt neki vagy húsz éve, hogy megtanuljon táncolni. Aztán egész életét ugyanannak a falunak a hagyományában töltötte. Most mindezt egy-két év alatt kell megtanítani a gyermekeknek, nem egy falu táncát oktatjuk, hanem sokét, tudatosan, tánctechnikai módszerekkel. A Bogáncsnál egy próba bemelegítővel (tornával) kezdődik, majd ritmus- és tánctechnikai gyakorlatokkal folytatódik, és csak utána térünk rá a tulajdonképpeni táncolásra, éneklésre. Ezzel a módszerrel azt

A hatodik bogáncsos nemzedék búcsúelőadása 2015. április 22-én

Az Apróbogács a 2015. április 25-i gálaműsoron

értük el, hogy ha a gyermekek elmennek egy táncmulatságba, be tudnak kapcsolódni, népdalokat is tudnak énekelni. Vagyis a lényeg megkapják. Mert a mai táncházban pont a lényeg vesz el. Mert lassan a mai táncházban is a táncosok inkább csillogni-villogni akarnak, nem szórakozni, szóval egyféle magamutogatás zajlik. Hadd éljek példával. A falusi közösségi táncalkalmakkor két lényeges dolgot tartottak be. Az egyik az, hogy mindenkinek szabad volt táncolni, és illett is, például, ha egy lányt felkértek, nem utasíthatta vissza. A másik pedig az, hogy megtisztelték egymást azzal, hogy rendre mindenkinek jutott hely táncolásra a zenészek előtt. Mert sokkal jobb a zenész előtt táncolni, ahol jól hallható a zene, mint a terem végében. Mi a táncosainkat is így neveljük. Pedig egyre nagyobb divat, itt Erdélyben is, hogy egy-egy táncalkalomkor az első két sorban táncolnak a zenészek előtt a „profik”, akik onnan el nem jönnek, ameddig szét nem verik magukat, középen, a széleken táncolgat, aki még akar, a nagy tömeg pedig ül, mert sokan egyszerűen nem tudnak részt venni ebben, hiszen ilyen körülmények között nem is lehet. A mi bogácsosainkat megtanítjuk énekelni is, hisz valamikor a táncos összejövetelek végén a fiatalok összekapaszkodva néha hajnalig daloltak. A mai világban erre sajnos már nincs igény, a fiatalok közül sokan nem is ismernek népdalokat. Így tűnnek el olyan dolgok, amelyek valamikor közösségeket tartottak össze. Még egy megjegyzés a mai táncházmozgalommal kapcsolatban: a régi táncházak kis közösségek táncalkalmi voltak. A valamikori kolozsvári táncházba azok a fiatalok jártak, akik lassan csapattá szoktak össze, ismerték egymást, tudták, hogy ki kicsoda, akár csak faluhelyen. Minden alkalommal érkeztek újak, de akik ott ragadtak, azok hamar a csapat tagjaivá váltak. A Bogács is erről szól, bárki jöhet, s aki rendszeresen jár közénk, egy idő után a csapat tagja lesz. Ezzel szemben ma arra törekednek, hogy minél többen és minél szélesebb körben táncoljanak, ezért jöttek létre ezek a monstrum rendezvények, mint például a budapesti táncháztalálkozó, amelyen ezrek vesznek részt. Most felteszem a kérdést: ilyen sok ember hogy tud együtt mulatni? Hiszen nem is ismerhetik egymást. Egyszerűen felhígult a táncházmozgalom a show, a pénz, a sztározás miatt, és persze a sajtó arról tudósít, hogy tízezren voltak, vagyis egyre többen táncolnak. De szerintem nem ez a cél! A cél az, hogy meg kell teremteni a lehetőséget, hogy bármelyik kisvárosban, faluban, iskolában lehessen néptáncn keresztül közösséget szervezni. És én úgy képzelem el az igazi néptáncmozgalmat, mint ezeknek a kisközösségeknek a laza hálózatát. Szerintem sokan arra törekednek, hogy tömegmozgalommá váljon a táncház, ennek főleg anyagi

vonzatai miatt. Sajnos, ebben a folyamatban a médiának és politikumnak is erős a befolyása. Mert ugye, ha felavatnak valamit, ott kell lennie néhány, népviseletbe öltözött embernek, meg amikor átvágják a szalagot, szólania kell a népzenének is.

A valamikori kolozsvári táncházba azok a fiatalok jártak, akik lassan csapattá szoktak össze, ismerték egymást, tudták, hogy ki kicsoda, akár csak faluhelyen.

A 30 éves évfordulón hogyan látod a Bogács jövőjét?

Az évfordulós rendezvényünk egy kicsit feldobta a csapatot, ennek ellenére nem látom rózsásnak a jövőt. A rendezvény kapcsán több interjúban is elmondtam, hogy 35 éves még biztos lesz a Bogács, hisz mi, akik most vezetjük az együttest, még nem szándékozunk visszavonulni. De hogy például 50 vagy 60 éves lesz-e az együttes, nos, ez már nagy kérdés. Vagyis nem tudjuk, hogy az utánunk következő nemzedék átvállalja-e azokat az eszméket és munkamódszereket, amivel mi most dolgozunk. Mert a mai világban az önkéntesség egyre nehezebben működik. Nagyon nagy kérdőjel, hogy a jövőben valaki feláldozza-e szabadidejét, családját, hétvégéjét, hogy elmenjen próbát tartani, vagy szervez-e találkozót ingyen. Mi persze most így neveljük ezeket a fiatalokat, de körülöttünk a világ már nem erre neveli őket, és a következő nemzedékek már nem fognak ingyen dolgozni. Más szóval: ha az elhivatottság, a megszállottság eltűnik, akkor nem lesz Bogács. Mert mindennek van eleje és vége, a túlélés arról szól, hogy mindig újra ki kell találni dolgokat, a kérdés tehát az, tudunk-e újra és újat tervezni. És ahogyan már a beszélgetés során is elmondtam, a Bogács harmincéves történetében is többször voltak ilyen váltások, újratervezések. Viszont lassan elkövetkezik az a pillanat, amikor az én korosztályom, az alapítók át kell hogy adják a stafétát a szervezés, az oktatás terén az utánunk következő nemzedéknek. Úgy látom, hogy amennyiben a jövőben a Bogács nem kap normatív támogatást a működésre, kérdésessé válik a fennmaradása. Például, jó lenne, ha az önkormányzat felismerné, hogy számára is hasznos, ha működtetne egy magyar gyermek- és ifjúsági néptáncgyüttest itt, Kolozsváron, hisz akkor meg lehetne fizetni a szervezői, oktatói munkát. Ha ez nem így lesz, valószínűleg nem lesz már, aki ezt utánunk továbbvige.

A gálaműsort követő születésnapi buli. Farkas Mónika felvételei

Nyisztor Ilona

Csángó gyermekek szavalóversenye Pusztinán

Május 16-án nagy izgulással megtartottuk az V. Pusztinai Szavalóversenyt. A versenyen két kategóriában indulhattak a résztvevők: az 1-4. osztályosok, ahol 17 jelentkező volt, ők két verssel készültek, és az 5-8. osztályosok, itt nyolc jelentkező volt, nekik már négy verset kellett megtanulniuk. Ebből a négy versből egyet a versenyző adott elő szabadon, egyet pedig a zsűri választott előadásra.

A zsűri tagjai voltak: Sántha Attila kézdívasárhelyi költő, Toldi Éva újságíró, prof. dr. Polgár Tibor András és Kosztándi Tímea volt diószéni tanár; ők értékelték a versenyzők produkcióit. A sorszámhúzás után el is kezdődött a verseny a kicsikkel, akik gyönyörűen, bátran és szívet-lelket beleadva mondták el verseiket.

Az 5-8. osztályosok is nagyon ügyesen szerepeltek. Itt is tehetséges gyermekek álltak ki a közönség és a zsűri elé szavalni Petőfi Sándor, Móra Ferenc,

József Attila, Kányádi Sándor, Lakatos Demeter, Juhász Gyula, Osváth Erzsébet, Babay József, Nemes Nagy Ágnes, Devecsery László, Fekete Mihály, Zelk Zoltán, Benedek Elek, Weöres Sándor verseit. Mindamegnyitón, mindaszünetekben a pusztinai gyermekegyüttes, a szólisták, a gyermek-furulyaegyüttes és a furulya szólisták – valamennyien a Fölszállott a páva területi válogató résztvevői – énekeltek, furulyáltak, táncoltak. Nagy izgalommal vártuk a zsűri döntését!

Díjazottaink az 1-4. osztályosoknál: 1. díj: Scripcaru Rebeca – I. osztály; 2. díj: Bortoș Mădălina-Maria – II. osztály, Matieș Denisa – III. osztály; 3. díj: Laslău Roxana-Iuliana – II. osztály, Bota Lavinia – II. osztály, Stán Gabriel – II. osztály. Az 5-8. osztályosoknál: 1. díj: Coardă Daria-Timeea – V. osztály; 2. díj: Matieș Carina – VI. osztály, Saroș Ștefania-Maria – VI. osztály; 3. díj: Catană Alina – V. osztály.

A versenyünket könyvbemutató követte. A *Vándorapostol – Jáki Sándor Teodóz OSB emlékezete* című kötetet Polgár Tibor András, a kiadvány gondozója, Toldi Éva újságíró és Oláh István, a Kárpát-medencei Térség elnöke ajánlotta az olvasóknak. A könyvbemutató után elénekeltük az *Aranymiatyánkat*, a *Lehullott a Jézus vére*, a *Nem vagyunk árvák*, a *Szent olvasót imádkoztunk*, az *A fényes nap immár lenyugodott*, a *Mária tiszteletére* és a *Nyújtsd ki mennyből* című egyházi énekeket. A szentes mesék sem maradtak ki, amit a felnőtt hagyományőrök adtak elő.

Köszönet Bilibók Jenő és Mátyás Mónika tanárainknak, hogy színvonalasan felkészítették a gyermekeket! Köszönet a támogatásért a Sarasotai (Amerikai Egyesült Államok) Kossuth Klubnak, amelynek támogatása nélkül nem sikerült volna a verseny megszervezése.

Csángó leányecskák a Pusztinai versmondó szemlén. Bartha András felvétele

Fejér Olivér

Művelni és őrizni a földet

A Biblia tanítása értelmében keresztyénekként két világ polgárai vagyunk. Tagjai Isten népének, polgárai Isten Országának és polgárai a Földnek, egy országnak, tagjai egy népnek, egy nemzetnek, melynek megvan a maga kultúrája, hagyománya, lelkülete, karaktere, identitása. Isten az embert már a kezdetek kezdetén azzal bízta meg, hogy művelje és őrizze azt a földet, ahová őt helyezte (1Móz.2,15).

Két világ polgárainként elsődleges feladatunk művelni és őrizni életünk minden területének földjét. Két tevékenységről van szó tehát, amely mozgást, dinamikát, erő kifejtést, éberséget, jelenlétet feltételez.

Hogy jobban megértsük a „művel” ige értelmének mélységét, nem árt visszatérnünk elsődleges jelentésére, használatára, amely a földműveléssel kapcsolatos. A földet művelni ugyanis azt jelenti, hogy megfelelő munkával növénytermesztésre alkalmassá tenni azt a területet, amely eddig még nem volt rá alkalmas. Leegyszerűsítve: természetlenségből munka során termékkennyé

tenni valamit. Itt viszont nem ér véget a feladat, nem áll meg a cselekvés, hiszen, ha már termékkennyé alakítottuk a földet, hogy el ne vesszítse értékét és meghozza gyümölcsét, azt szemmel kell tartani, gondozni, ápolni, tehát őrizni szükséges.

Amikor a Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház és a közművelődés kapcsolatáról értekezünk, nem hagyhatjuk figyelem nélkül ezt a két szempontot, amit Isten parancsol az embernek már a teremtés hajnalán. S mivel két világ polgárai vagyunk, nagyon fontos megtalálni azt az egyensúlyt, amely teret enged Isten parancsolatának teljesítésére, hogy művelni és őrizni tudjuk mind a lelki és szellemi, mind a „testi” és közösségi földjeinket.

Minden korszakban fontos volt egyházunk számára, hogy az adott történelmi helyzetben saját lényegét és feladatait meghatározza, hogy világosan felismerje helyét és szerepét azon a „földön”, abban a társadalomban, kultúrában és civilizációban, amelyben él és működik, és amelyben eleget kell tennie annak a mandátumnak, amelyet maga Isten bízott rá. Ebben az önmeghatározásban kiemelkedő szerepet játszott Járosi Andor esperes, teológiai magántanár, aki nem csak Isten országának polgáraként, hanem a kolozsvári közművelődés kiemelkedő személyiségeként művelte és őrizte az Istentől rá bízott földet. Makkai Sándor ezt mondta róla: „Járosi Andor, a szellemi ember, egyike volt a legérdekesebb és legértékesebb személyiségeknek. Tudományos, irodalmi és művészeti érdeklődése az akkori erdélyi magyar élet egyik, sokszor rejtve működő, de igen hatásos motorjává tette őt. (...) Ezen a téren elsősorban nem írásaival, hanem személyes beszélgetéseivel végzett áldásos segítőmunkát.” Antal Margit *Járosi Andor portréja* című kéziratából idéztem. Járosi a *Pásztortűz* szerkesztőségének volt a tagja, illetve az *Erdélyi Helikon* munkatársaként is tevékenykedett. Lelkesen köszöntötte Illyés Gyula *Puszták népének* megjelenését, amely kapcsán a *Pásztortűz*be írt könyvismertetőjében

Részlet a Reményik Galéria egyik képzőművészeti tárlatából

megfogalmazza saját korának legsürgősebb feladatait is: „Azonnal, sürgősen mentőszolgálatba állani, ennek a munkának légkört és lehetőséget teremteni, Isten s a közösség igazi igényeit kell keresni, s ne a szentnek minősített alkotmány paragrafusait. Meggyőződésem, hogy Isten az egyházközségben nem akar tudni többségről és kisebbségről. Istentelenség hát az ilyen rendszer. Testvérek egymásért, egymás mellett élhetnek.”

Szerves előzménye ez annak a mentő munkának, amelyet a zsidótörvények bevezetése után végzett. Esperesként tiltakozott a zsidók elhurcolása ellen. Már tiltakozása is kimagasló cselekedetnek számított akkor, amikor a nyilvánosság előtt egyedül Márton Áron püspök emelte föl szavát. Járosi azonban ennél többet tett: a zsidótörvények bevezetésekor kiállt a sárga csillag viselésére kötelezett barátai mellett, majd egyházi személyiségként és magánemberként egyaránt ellenezte a zsidók elhurcolását, végeláthatatlanul kilincselte a különböző hivataloknál, hogy barátai mentesítését kijárja, hamis keresztleveleket bocsátott ki, otthonában több zsidó személyt is bújtatott, majd munkaszolgálatosokat és a gettó kiürítése után visszamaradt halottakat temetett.

Amint jól tudjuk, Romániában, Erdélyben, akárcsak másutt ebben a térségben, több mint 40 éven át a társadalom perifériájára zárták ki, hallgatásra, befelé fordulásra vagy bűnös kompromisszumra kényszerítették az egyházat. Az 1989-es rendszerváltás után ismét feladattá vált az újraszerveződés, hiszen az egyház egyszerre a társadalom figyelmének és elvárásainak a középpontjába került. Az egyház hivatástudatán múlott, hogy felismeri-e az „idők jeleit”, hogy valóban felnő-e a helyzet magaslatára, hogy meg tud-e felelni az elvárásoknak, és újra bele tud-e kerülni abba az intenzív vérkeringésbe, amelyből néhány évtizedre kiszakították.

**Egyházunk mindvégig
hűségesen kíván
ragaszkodni a ránk bízott
„föld” műveléséhez...**

Egyházunk mindvégig hűségesen kíván ragaszkodni a ránk bízott „föld” műveléséhez és annak megőrzéséhez. Éppen ezért tartja igen fontosnak a lelki, spirituális alkalmak mellett olyan események szervezését, amelyek által mintegy

Csepregi András, az Egyházi kapcsolatokért titkárság vezetőjének előadása 2007 februárjában. Szép Krisztina felvételei

ajtót nyit a társadalom, a világ felé. Ennek céljából hívta életre a Járosi Andor Keresztyén Kulturális Műhelyt, valamint a Reményik Sándor Galériát, amelyeknek elsődleges feladata az egyház és a társadalom közötti híd megépítése.

A Reményik Sándor Galéria küldetésnyilatkozatát a következőképpen fogalmaznám meg:

A Kolozsvár belvárosában található Reményik Galéria a kortárs és modern művészet-bemutató közegeként szolgál. Az általános művészeti értékek népszerűsítésén túlmenően újfajta értelmezési lehetőséget kíván nyújtani a kultúra iránt fogékony közönségnek. Mássága a művészi értékek újszerű megközelítésén alapul, amelyben a szakszerű művészettörténeti kutatás mellett a keresztény hit és a keresztény értékek, illetve az ebből fakadó szociális és multikulturális gondolkodás fontos helyet kap. A galéria kiállításai és programjai a rideg szakmai közeget átlépve igyekeznek közönségbarátok lenni, széles rétegeket megszólítani anélkül, hogy művészi színvonalukból veszítenének. A kiállítások különleges hangsúlyt fektetnek a művészi nevelésre és a fiatal közönség bevonására, továbbá lehetőséget nyújtanak a tehetséges fiatal művészek bemutatkozására.

A kisebbségi létből adódóan olyan programok szervezése is prioritás egyházunk számára, amelyek a multikulturalitást, az együttélést, a különböző etnikumok közti párbeszédet és a regionalitást hangsúlyozzák. Az interdiszciplinaritás, a művészeti ágak közötti átjárhatóság a galéria tevékenységi körét is jellemzi. Egy kiállító tér, amely túlmutat a kiállítások szervezésén, és a hitvallásának megfelelő irodalmi, színházi, zenei programoknak is teret

kíván nyújtani. Ugyanakkor ez az a tér, amely otthont biztosít a Járosi Andor Keresztyén Kulturális Műhely által megrendezett társadalmi, politikai, teológiai, oktatási fórumoknak, vitáknak, kerekasztal-beszélgetéseknek.

Az Erdély történelmi fővárosában levő galéria aktívan részt vesz a város, és tágabb értelemben Erdély és Románia művészeti életének felpozíciójában. Kiállításai érzékeny reflexiók a mára, a város és a régió hétköznapi valóságára, társadalmi jelenségeire. Kitüntetett programpontja a kolozsvári és az erdélyi művészeti közelmúlt értékeinek feltárása, hiteles bemutatása és megismertetése, amelyek szervesen hozzátartoznak az identitásunkhoz, és amelyek nélkül erdélyi kultúránk hiányosabb és szegényebb volna.

A Romániai Evangélikus-Lutheránus Egyház bármennyire kicsi is itt Erdélyben, s bár talán kényelmesebb volna visszavonulni, elszigetelődni azzal a jelmonddal, hogy most nekünk csak a lelkiekkal kell foglalkozni, ezt nem tehetjük meg. Lelkiismeretünk, hivatástudatunk nem engedi, mert nem kerülhetik el figyelmünket a minket körülvevő társadalom mély politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális és morális kérdései. Nekünk megbízatásunkhoz kell ragaszkodni, híven művelnünk és őriznünk kell azt a „földet”, amit a Teremtőnk ránk bízott. Közösen kell keresnünk a kiutat és a megoldást azokból a nehéz helyzetekből, amelyek által sokszor terméketlenné akarják tenni a nehéz munka árán már megművelt földet. Őszinte szándékkal kell osztoznunk kortársaink problémáiban és örömeiben, hogy egy szép és gyümölcsöző, Isten elképzeléseinek megfelelő nép legyen.

Ábrám Zoltán

Örmény múlt és jelen

Az Örményországban készült felvételek a száz évvel ezelőtti népirtásnak állítanak emléket.

Az örmény népirtás emlékműve

A fenti címmel állított össze fényképkiallítást e sorok írója, a marosvásárhelyi orvosi egyetem tanára. Az Örményországban készült felvételek a száz évvel ezelőtti népirtásnak állítanak emléket, miközben bemutatják a nemrég függetlenné vált ország múltját és jelenét, értékeit és ellentmondásait. A marosvásárhelyi kiállításnak az unitárius egyházközség tanácssterme adott otthont az erdélyi magyar közművelődés napja alkalmából. Igény és lehetőség szerint a szerző más helyszínekre is elviszi a kiállítást, ahol egyúttal az örmény genocídiumra is emlékezhetnek.

A fényképek által a kegyeleti helyszínek közelebb kerülnek hozzánk. Az egész fotókiállítás az idegen nagyhatalmak ütközőpontjában őrlődő és nemesedő keresztény örmény lélek és a szocialista sorsból közel negyedszázada önállósodó fiatal örmény állam előtt tiszteleg. Különálló és közös feladat megőrizni az értékeinket, jelen esetben azon örmény értékeket, amelyek az egyetemes kultúrát gazdagítják.

A jobb megismeréshez nyújt alkalmat a kiállítás. Bemutatja az ezerhettszáz éves örmény kereszténység jelképeit, köveit és rítusait, a szerző által meglátogatott keresztény templomokat és szent helyeket (Khor Virap, Noravank, Sevanavank, Echmiadzin), a szocreál Jereván sajátos építészeti megvalósításait, sajátos örmény motívumokat, népi hangszereket, gyöngyöket, ételeket, idősök és fiatalok arcképeit, valamint a függetlenségét ünneplő országról is láthatunk felvételeket. Az utolsó, ötvenedik kép egy örmény nemzeti színekkel befestett arcú kisgyermeket ábrázol, címe: *Örménynek született*. Az egyik felvételen a győzelmi sas kőszobra tekint reánk, a két évtizeddel ezelőtt Nagorno-Karabah tartományért küzdő örmények harciaságát és hazafiságát jelképezve. De a jelenhez tartoznak az országutakon nagy számban megtalálható Ladák, vagy a ma is üzemképes földgáz busz látványa. A múlt és a jelen erősen összekapcsolódnak, kiegészítik egymást.

A kiállítás megnyitójával szinte egy időben volt az örmény szertartású mise,

amelyet Ferenc pápa a száz évvel ezelőtt a törökök által lemészárolt örmények emlékére mutatott be a római Szent Péter bazilikában, Törökország tiltakozása ellenére. Húsvét második vasárnapján az örmény rítusú híveknek örmény egyházfők és politikai vezetők jelenlétében bemutatott misén Ferenc pápa az egyház doktorává avatta Náregi (Virrasztó) Szent Gergely (945–1003) örmény szerzetest. Megválasztása után három hónappal, 2013 júniusában Ferenc pápa a 20. század első népirtásának nevezte az örmények lemészárlását.

Örmény genocídium

Bár általában nem jelent örömet, akár kellemetlen is lehet, az igazságot igenis ki kell mondani. Száz éve, 1915. április 24-én Konstantinápolyban örmény közéleti és szellemi vezetők, közösségi képviselők letartóztatásával és deportálásával vette kezdetét a törökországi örmény közösség tragédiája, a lakosság elhurcolása és legyilkolása. Tervszerűségét, méreteit és brutalitását figyelembe véve sokan az első modern népirtásként tartják számon az örmény holokausztként is emlegetett eseménysorozatot. A népirtás felelősei a hatalomra kerülő nacionalista ifjútörökök, az Oszmán Birodalom egykori vezetői, akik az amúgy vesztes első világháború zűrzavarában az árulónak titulált örményeket tették felelőssé a kudarchoz. A törökök 1915 nyaratól több tízezer, százezer nőt, gyermeket és idős embert deportáltak megfelelő víz- és élelemellátás nélkül a szíriai sivatagba. Többségük nemcsak embertelen viszonyoknak, hanem leírhatatlan kegyetlenkedéseknek volt kitéve, és már az úton meghalt. Az önvédelmi kísérletek többnyire tragédiával, tömeges pusztulással végződtek. Történészek szerint az 1917-ig tartó török vérengzésekben másfél millió örményt gyilkoltak meg, de a pusztítás nem csak emberéletekre irányult, hanem a Törökország területén található örmény műemlékek folyamatos megsemmisítése is elkezdődött.

Manapság a kolosszális méretű jereváni Genocídium Emlékmű, múzeum és környéke arra készíti az arra járó emlékezőt, hogy kegyeletét rója le a helyszínen, és imát mormoljon az örökmécsesnél. Örvendek, hogy magam is elmondtam egy Miatyánkot, és elhelyezhettem az emlékezés virágait.

Szomorú viszont, hogy az elkövetők leszármazottai ma sem ismerik be tetteiket. Törökország úgy szeretne tagja lenni az Európai Uniónak, hogy népirtás helyett éhínséggel párosuló polgárháborús konfliktusnak tartja az akkor történeteket. Eközben a térség államok közötti szembenállás és ellenségeskedés helyszíne. Napjainkban is veszélybe került számos keresztény ember élete, és a hírekből egyre többször hallunk oktalan vérontásokról, akár keresztény egyetemisták lemészárlásáról, miközben a világhatalmak tehetetlenségének és közbösségének vagyunk a szemtanúi.

A Musza Dagh negyven napja

Az örmény tragédiát taglaló ismert könyv, Franz Werfel *A Musza Dagh negyven napja* című regénye a kisebbségi sorsban élők, így az erdélyi magyarság „kötelező” házi olvasmányává vált, mondanivalója ma is időszerű. Azt üzeni, hogy minden népnek, közösségnek kötelessége megemlékezni múltjáról, ősei áldozatairól és szenvedéseiről. Ez vonatkozik az Erdélyben hazára talált magyar-örményekre, illetve örmény gyökérűekre is. Amikor a nyolcvanas években magam is elolvastam a regényt, óhatatlanul is párhuzamot vontam az örmények és az erdélyi magyarság sorsa között. És szorongva gondoltam arra, vajon még mi várhat reánk. És itt félretehettük az annyit hangoztatott magyar borúlátást. Mert amikor el vagyunk keseredve, nemcsak a nálunk szerencsésebbekre gondolhatunk, hanem akár olyanokra is, akiknek a sorsa a miénknél is mostohább. Ilyen az örmény közösség. Rengeteg történelmi tragédia érte őket, aminek a következménye, hogy ma kétszer több örmény él diaszpórában, mint a jelenlegi anyaországban. Három nagyhatalom, a perzsa, a török és a szovjet ütközőpontjában vívódott ez a kis őskeresztény ország, amelynek mégis sikerült megmaradnia, és közel negyedszázada kivívnia a legújabb kori függetlenségét.

Az örmény ember élete azonban ma sem felhőtlen. Szent hegye az Ararát, amely Törökország területén fekszik, ahova politikai okokból, a határátkelés tiltása miatt nem lehet eljutni. Amennyiben nem takarják fellegek, a fővárosi,

jereváni panorámát uralja a Kis- és a Nagy-Ararát csúcsa, de a szívekben ez csupán egy nosztalgikus és kielégítetlen érzést táplál. Mi lenne, ha a székely ember sohasem mászhatná meg a Hargita hegyoldalait, völgyeit és csúcsait?

Ugyanakkor a diaszpórában élő örmény embernek egészen mást jelent az anyaország, mint nekünk, erdélyi magyaroknak. Nekünk Budapest a lelki-szellemi fővárosunk, ahova hazalátogatunk, miközben például, egy erdélyi örmény számára Jereván másféle érzéseket táplál. Bár a többségnek nem adatott meg a személyes kapcsolat alkalma, ma már sokan eljuthattak egy-egy emlékeztető kirándulás során az örmény fővárosba, és megcsodálhatták az ország kolostorait és szépségeit, megismerhették ellentmondásait. Mégis, részben idegen marad számukra az a világ. Európa egyik legszegényebb és legigénytelenebb országa, amely földrajzilag a Kaukázuson túl, az ázsiai Törökország szomszédságában fekszik.

Örmény–magyar közös múlt

Az örmény értékek az egyetemes kultúrát, ezen belül a magyar kultúrát is gazdagítják. Az Erdélybe települő örmény családok az évszázadok során nemcsak támogatói, hanem egyúttal meghatározói is voltak a közös erdélyi értékrendnek. Az emlékeztetőben megmaradó számos jelentős erdélyi magyar-örmény személyiség élete és tevékenysége nélkül mindannyian szegényebbek lennénk.

Erdélybe a 17. századtól vándoroltak be az örmény népcsoport tagjai, elsősorban Moldvát érintve. Az óhazából távoztak az egykori főváros, Ani lerombolásával magyarították kivándorlásuk okát. Ani az örmény haza szabadságáért folytatott küzdelem és az összetartozás jelképe minden diaszpórában élő örmény számára. Az erdélyi örmények számára az általuk létrehozott Szamosújvár vált az emlékeztető helyévé, az örmény identitás központjává, az erdélyi örménység „fővárosává”.

Alapvetően négy erdélyi települést tartunk számon örmény helységként: Szamosújvárt, Erzsébetvárost, Csíkszépvizet és Gyergyószentmiklóst. Az örmény egyház jelenléte ezeknek a településeknek közös ismertetőjege volt mindenkor. A legtöbb örmény család ezekről a településekről rajzott ki Erdély és a Kárpát-medence különböző területeire, így Marosvásárhelyre, Brassóba, Nagyszebenbe, Kézdivásárhelyre, Nagyváradra, Temesvárra, Máramaroszigetre stb. Az Erdélyben

letelepedett örmények az uralkodóktól rendszeresen különböző kiváltságokat kaptak, amelyek a kereskedő-iparos tevékenységüket segítették elő.

Az erdélyi örmények többsége az évtizedek, évszázadok során asszimilálódott, aminek a legfőbb oka valószínűleg az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek a térvesztése. Olyan mentalitás alakult ki a köreikben, amelynek az a lényege, hogy „magyar hazafinak kell lenni, de örmény módon kell élni”.

A kettős identitású leszármazottak, a napjainkban akár negyedéziglen, nyolcadéziglen örmény ősökkel rendelkezők az örmény történelem, kultúra és hitélet gazdag világának a hordozói és kisu-gárczói. Csupán egyetlen köznapi példa: az örmény ételek gyakorlati felidézése egyes összejövetelek alkalmával, a nem örmény jelenlevőknek is sajátos gasztronómiai élvezetet jelent.

Dr. Puskás Attila, a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület elnöke

EMKE-elismerés a marosvásárhelyi örményeknek

A megalakulásának 130. évét ünneplő Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület országos elnöksége idén oklevelet ítelt a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület részére az alábbi indoklással: „a magyar-örmény közösség identitása megőrzéséért szervezett rendszeres kulturális rendezvények lebonyolítása érdekében kifejtett áldozatos tevékenységéért”.

Az egyesület (elnök: dr. Puskás Attila, alelnök: dr. Nagy Attila, titkár: Ávéd Szász Rózsa) a marosvásárhelyi örmény származású magyarok művelődési életének a kiteljesítését vállalja magára, az ősi kultúra és a hagyományok továbbélését által hozzájárul közművelődési életünk gazdagításához. Előmozdítóira feltétlenül érvényes az EMKE jelszava: „Ki a köznek élhet: annak élni érdemes”.

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XVIII. Magyarul a nagyvilágról 1. rész

„M

agyarnak lenni mindenhol jó, bár a magyar zászlót pár éve Chilében, a 6893 méter magas Ojos del Salado vulkánon elrepítette a 100 km/órás szél. Így azt mondom: annyira magasan embernek lenni jó igazán!” – valotta Heiling Zsolt mérnök-szakújságíró, mikor arról faggattam, hogyan érzi magát egy balatonmelléki magyar a világ legmagasabb aktív vulkánjának a tetején. Nyitott szemmel c. beszélgető sorozatunk egyedülálló tudományos kezdeményezésről számolt be a Györkös Mátyi Albert Emlékház közönségének, hiszen a budapesti vendéget a világ tetejére szervezett magashegyi klímamonitoring-expedíció kalandjairól kérdezhettük. Ezzel együtt Heiling Zsolt legnagyobb érdeme talán mégis a Magyar Földrajzi Társaság ismeretterjesztő lapjának, *A Földgömb* című képes magazinnak a világszínvonalú kiadvánnyá fejlesztése. Leginkább az érdekelt bennünket, hogy miért annyira szívügye magyar

tartalmakat hangsúlyosan is megjelenítő, mégis univerzális jellegű szaklap fenntartása és eljuttatása a Kárpát-medence különböző régióiban élő magyar ajkú olvasókhöz, akár veszteséges manőverek árán is?

Laczkó Vass Róbert: *Szakmai pályafutásodat diákújságíróként kezdted, később okleveles villamosmérnök, majd lapkiadó lettél, ám a szakújságírás valahogy végérvényesen leszorított a mérnöki pályáról. Hogyan történnhetett mindez, amikor a magasan képzett gyakorlati szakemberek után szinte kapkodnak a világcégek?*

Heiling Zsolt: A villamosmérnökség akármilyen szépen is cseng, csak egy vargabetű volt az életemben. Azt mindenki tudja, hogy gimnáziumi tanáraink példája maradandó nyomokat hagy az ember életében. Osztályfőnököm, aki matematika-fizika szakos tanár volt, nagyon szerette volna, ha saját osztálya működteti az akkoriban még újdonságnak számító iskolarádiót és -újságot. Hamarosan pályázatot is nyertünk, és munkához láttunk, mint diákújságírók. Ez éppen a rendszerváltás idejére esett, az állami médián kívül nemigen volt lehetőség a megszólalásra, de voltak már hasonló próbálkozások, sőt: néhány fiatal szervezett is újságíró táborokat gimnazisták számára. Mi, siófoki diákok persze nagy izgalommal kapcsolódtunk be a budapestiek által kezdeményezett diákújságírói mozgalomba. Ez a szenvedély aztán megmaradt egyetemistaként, a villamosmérnöki karon is.

LVR: *Hogyan tekintesz azokra az évekre, amikor úttörő módon magatok csináltatok újságot a semmiből? Hiszen akkor sem internet, sem például photoshop nem állt rendelkezésre. Ma már sokkal színesebbek, sokrétűbbek a lehetőségek, de sokkal nehezebb is eligazodni a zavaros média-dzsungelben...*

Kolozsváron is bemutatkozott A Földgömb. Bal oldalt Heiling Zsolt, a folyóirat főszerkesztője

HZs: Diákújságírói tapasztalataim nagyon érdekesek és alapvetőek voltak, nyilván nosztalgiával gondolok erre az időszakra, bár a világ gyorsan változik, és ami különösen sokat változott az elmúlt évtizedekben, az éppen a média. Nem is a digitális lehetőségekről van elsősorban szó, hanem inkább arról, ahogyan viszonyulunk a médiához. Az emberek többségének fogalma sincs, mennyire befolyásolja hétköznapijainkat a média. Szerencsés ember vagyok, mert én még akkor csöppentem bele a média világába, amikor még stencillel készítettük a lapszámokat. Terjedt a hír a diákújságíró táborban, hogy sorra alakulnak a pártok, és velük együtt kellett megtanulnunk, miről is szól ez az egész rendszerváltás. Azt tudtuk, hogy a rádió, amit működtetünk, még illegális, tehát ha bemérik a frekvenciát, akkor megüthetik a bokájukat a szerkesztők, sőt: a villamosmérnök is, aki az adót összeszerkesztette. Kalandos évek voltak ezek. Furcsa látni, hogy ki mire vitte a média-örületben azok közül a diáktársak közül, akikkel együtt tanultuk az újságírást, és ma meghatározó emberek a szakmában.

Az a lehető legjobb, ami történhetett velem eddigi pályafutásom során, hogy nem kerültem a közéleti újságírás közelébe.

Két szerelmem van: az elektronika és a földrajz.

LVR: Talán egy szakújságíró is annak számít, csak épp kevesebb figyelem irányul rá, mint egy-egy közéleti tollforgatóra...

HZs: Az a lehető legjobb, ami történhetett velem eddigi pályafutásom során, hogy nem kerültem a közéleti újságírás közelébe. Két szerelmem van: az elektronika és a földrajz. Általános iskolában Siófokon meglepő módon egy szombathelyi egyetemi tanár, dr. Veress Márton tanított nekem földrajzot, nem lehetett nem szeretni a tantárgyat. A szakújságírás nagyon hálás és szép dolog, én pedig boldog vagyok, hogy két olyan folyóiratot adunk ki, amelyek éppen a földrajzhoz, illetve az elektronikához kapcsolódnak.

LVR: A tájékozódáshoz való jog alapvető emberi jognak számít, érvényesítésében pedig fontos szerepe van a

Mérnöki munkák a világ tetején

közéleti médiának. Ez komoly befolyással, ezzel együtt pedig nagy felelősséggel is jár. Miért ne tudnál eredményes munkát kifejteni e területen?

HZs: A közéleti újságírás Magyarországon rendkívül átpolitizált, és nem jó látni, hogyan szorol háttérbe a szakmaiság emiatt. Messzire vezetne, ha most elemezgetni kezdenénk a magyarországi médiaállapotokat. Hadd beszéljek inkább arról a felismerésről, amelyre a kollégákkal való beszélgetések során jöttünk rá. Szakújságírással foglalkozni rendkívül összetett feladat. Nem elég elsajátítani a professzionális újságírás mesterfogásait, de a téma szakértőjének is kell lenni, és az nagyon ritka, hogy e két dolog együtt is meglegyen. Gyakran okoz fejtörést *A Földgömb* lapszámainak elkészítése, hiszen külön szakértőket kell felkérni, hogy a tartalom azon a színvonalon is vállalható legyen, amelyen mi szeretnénk tartani, és ezzel még korántsem oldottuk meg az olvasmányosság problémáját.

LVR: Szakújságírásban is lehet mellébeszélni?

HZs: Nem szabadna, bár gyakran előfordul. Mi törekszünk arra, hogy ne tegyük.

LVR: Egykor olyan hírességek írták, szerkesztették a patinás földrajzi magazint, mint Baktay Ervin, Cholnoky Jenő vagy Germanus Gyula, mégis a megszűnés veszélye fenyegette, amikor gondjaidba vetted. Mit jelent és mennyit ér számodra *A Földgömb*?

HZs: Ezt a magazint 1929-ben alapították a Magyar Földrajzi Társaság akkori tagjai. Nem volt még televízió, rádió sem igazán, a világra tehát *A Földgömb* nyitott ablakot, ebből lehetett tájékozódni naprakészen. Szinte divatszámba ment a polgári családok otthonában könyvespolcon mutogatni a teljes sorozatot. Olyasmikről lehetett olvasni a magazinban, amelyek itthoni körülmények között elképzelhetetlenek voltak, például arról, hogy Amerikában felhőkarcolók épülnek. Ez volt az egyetlen „világnéző” forrás, amely viszont a ma megszokott televíziós csatornák feladatát is nagyszerűen ellátta.

LVR: Nektek is megvan a szerkesztőségben *A Földgömb* teljes sorozata?

HZs: Néhány lapszám kivételével igen, a Magyar Földrajzi Társaság könyvtárában viszont hiánytalanul. Kiadónk függetlenül működik a Társaságtól, bár sok szálon kötődünk a nagy múltú szervezethez, melynek magam is tisztviselője vagyok. Ez különös büszkeséggel tölt el, hiszen az 1872-es alapítású Magyar Földrajzi Társaság az elsők között alakult ilyen jellegű szervezet a világon. Az amerikai National Geographic Society már később, 1888-ban alakult meg, viszont *A Földgömb*nél korábban indították el a *National Geographic* magazint. A mi kiadványunk népszerű ismeretterjesztő lapként indult, és a magyar expedíciós hagyományokra épült az az igény, amely a legmagasabb színvonalon működtetni tudta. Komoly értékeket örököltünk meg, érezzük is a felelősségét! Nem tűnik soknak, de

A Földgömb régebbi lapszámai

indulásakor nyolcezres példányszámmal jelent meg a lap, ma pedig húsz ezer környékén járunk. Tudni kell persze, hogy ma más nyomdatechnikával dolgozunk, mint elődeink, és az olvasói szokások is teljesen megváltoztak. Ebben a műfajban azonban a húszezres példányszám jó adatnak számít.

LVR: Milyen volt A Földgömb, amikor átvetted, és milyenné szerkesztettétek át?

HZs: A második világháború idején 1944-ben jelent meg az utolsó lapszám. Javában zajlott Budapest ostroma, mégis sikerült összeállítaniuk egy 12 oldalas kis füzetet. Mindig azzal szoktam érvelni a kollégáimnak, hogy válság ide, válság oda, ha ki lehetett adni A Földgömböt lövöldözés közben, akkor ki lehet még jó sokáig. A szocializmusban viszont rosszul csegett a lapot fémjelző földrajztudósok, például gróf Teleki Pál neve, ezért aztán a magazin sem folytathatta pályafutását, ellentétben sok olyan lappal, amelyeket sikerült átkozmetikázní. Részben a közismert *Élet és Tudomány* vette át A Földgömb szerepét. Később, az 1980-as években két próbálkozás is volt az újraindítására, végül 1999-ben sikerült Nemerkenyi Antalnak, a Magyar Földrajzi Társaság emblematikus főtítkáranak. Nemerkenyi megszállott ember volt, kapott hideget is, meleget is amiatt, hogy

A Földgömb érdekében háttérbe szorítja a kutatásait. Neki viszont a magazin volt a szerelme, és határozott elképzelésekkel rendelkezett a jövőt illetően. Rendkívül autoriter módon azonban senkinek sem hagyta, hogy beleszóljon a lap működtetésébe, hirtelen bekövetkezett tragikus halála pedig azt eredményezte, hogy a médiapiacra kevésbé beágyazott magazin alig néhány év alatt a megszűnés szélére sodródott. Egy barátai krumplipucolás alkalmával csöppentünk bele a folyamatba. Kiderült, hogy van egy lap és egy szerkesztőség, amely problémákkal küzd, és létezik egy kiadó, amely szívesen foglalkozna ilyen irányú dolgokkal. Így került A Földgömb a mi gondozásunkba. Továbbra is a Magyar Földrajzi Társaság lapja, de már mi szerkesztjük, és mi tervezzük az arculatát is, természetesen szakemberekkel. Azóta több mint 300 szerzője volt a lapnak, valamennyien magyarok.

LVR: Bárki kezébe veszi A Földgömb legújabb lapszámát, csak elismeréssel tud belelapozni. Varázslatos a külseje, változatos a tartalma, lendületes a szerkesztésmódja. Komoly konkurenciával kell számolnotok, hiszen a GEO magazin és a National Geographic magyar kiadásai szintén nagy népszerűségnek örvendenek. Hány embernek

köszönhető, hogy fel tudjátok venni a versenyt ezekkel a lapokkal?

HZs: A szűk szerkesztőség gyakorlatilag három embert jelent.

LVR: El tudod képzelni, hogy a National Geographic-ot három, azaz három ember szerkessze?

HZs: Nem tudom, de a National Geographic több százmilliósi piacon működik, nem pedig egy szűk 15 milliósi piacon, mint A Földgömb, és ez óriási különbség. A laikusok szuperlatívuszokban gondolkodnak, ha lapkiadást vagy médiát emlegetnek, és mindig csalódás éri őket, amikor elmesélem nekik, hogyan is készül egy újság.

LVR: A Földgömb például hogyan készül?

HZs: Az emberek többnyire úgy gondolják, hogy pénz, paripa, fegyver, minden a rendelkezésünkre áll. Ez így is van – a National Geographic esetében. Adott a téma, megveszik a repülőjegyet, van rá két hónapjuk, elmehetnek és megnézhetik, mit lehet kihozni a témából. Aztán hónapokig szerkesztgetik az anyagot, külön stáb dolgozik a grafikai szerkesztésen. Magyarországon ilyenmi szóba sem jöhet. Mi nem tudunk ekkora apparátust működtetni. Vannak lelkes magyar emberek, akik önerőből barangolnak a világban, geográfusok, földrajztanárok, világutazók vagy egyszerűen csavargók, egyszóval a jó értelemben vett örültek, rájuk alapozunk folyamatosan. Ma már ott tartunk, hogy sikk nálunk publikálni, presztízst jelent fotósoknak, utazóknak, szakmabelieknek. Világhírű fotósunk például Gárdi Balázs, aki a World Press Photo versenyein többször lett első díjas. Ő kerest meg bennünket azzal, hogy a Times vagy a Newsweek oldalaira célirányosan kell szállítani például a képes haditudósításokat, ezért nem tudja magát úgy kifejezni, ahogyan szeretné. Ha publikálhatna nálunk, ingyen és bérmentve tenné, csak a szerkesztésbe kíván beleszólni. Nem kell ecsetelni, mennyire örültünk a lehetőségnek, sőt: megtiszteltetés, hogy nekünk dolgozik, hiszen egy nálunk megjelent anyaga Pulitzer-éremért ér, és bár a díj őt illeti, kicsit minket is fényez.

Vannak lelkes magyar emberek, akik önerőből barangolnak a világban, rájuk alapozunk folyamatosan.

LVR: Cinikus kérdés, amit felteszek, de megkockáztatom: ha van Geo és van National Geographic magyar tartalmakkal és magyar szerkesztőségekkel, mi szüksége van a magyar olvasónak éppen A Földgömbre? Miért vegyem a kezembe, ha csak nem azért, mert magyar emberek írnak bele?

HZs: Például azért, amiért mi most itt beszélgetünk. Az emberek szeretik a világot a saját szemszögükből is látni, vagy közelebbről megtapasztalni. Ha bekapcsoljuk a televíziót, mondjuk a National Geographic Channel-t, ott elefántban mérik a tömeget, baseball-pályában a területet és általában minden San Franciscóban és Amerikában történik. Pedig ez nem így van, a világ ennél sokkal nagyobb. A magyar embert mi érdekli? Mindenekelőtt Magyarország, a Kárpát-medence és Európa, és utána szívesen kitekint a világ más szegleteibe is. Egy amerikainak más szempontjai vannak, másként gondolkodik, más dolgok fontosak a számára. Ha valaki tényleg olvasó ember, és nem divatból vásárolja a sárga keretes magazint, mert az jól mutat a polcon és ettől intelligensebbnek is látszik, ha valóban érdekli a tartalom, akkor hamar észreveszi azt az óriási különbséget, ami mondjuk a National Geographic és A Földgömb között van.

Ha bekapcsoljuk a televíziót, ott minden San Franciscóban és Amerikában történik. A magyar embert mi érdekli? Mindenekelőtt Magyarország, a Kárpát-medence és Európa, és utána szívesen kitekint a világ más szegleteibe is.

LVR: Helyesen fogalmaztam azzal, hogy Magyarul a nagyvilágról lett a beszélgetésünk címe?

HZs: Igen, amennyiben nem csak arra céloztál, hogy magyar nyelven, hanem hogy más szemléletmóddal, más gondolkodásmóddal, elsősorban általunk és magunkról is.

LVR: Ezt egy plakáton hosszú lenne kifejteni...

HZs: Valóban: ezek bonyolult dolgok. Aposztrofálnak is minket gyakran,

A Földgömb szerkesztői Chilében

hogy mi volnánk a magyar National Geographic. Türelmesen ki szoktam mindenkit javítani, hogy mi történetesen a Magyar Földrajzi Társaság lapja vagyunk, amelynek hagyománytiszteltből van egy nem túl szerencsés neve. Bevallom: nem könnyű egy-egy angol nyelvű tárgyalás során A Földgömböt lefordítani anélkül, hogy magyarulkódni kellene.

LVR: Te magad írtál már a lapba?

HZs: Természetesen igen, bár én inkább a szerkesztéssel és a kiadással foglalkozom. Végeztünk azonban egy számítást, és kiderült, hogy a mi szerkesztőségünk készítette a legtöbb oldalt az eddigiek közül 1929 óta!

LVR: Alapítványt működtettek a Magyar Földrajzi Társaság mellett, írjátok, szerkesztitek és kiadjátok ezt a csodálatos magazint, földrajz-versenyeket, kutatóexpedíciókat és túrákat szerveztek... Hogyan lehet ezt a szerzőtevékenységet ilyen kevés embernek rendszerbe foglalni?

HZs: Nehezen és könnyedén egyszerre. Nehezen, mert rengeteg mindent csinálunk, és könnyen, mert mindenki lelkes, aki csinálja. Nálunk valóban 24 órából áll egy munkanap. Az élet úgy hozta, hogy barátok is vagyunk a szerkesztő kollégákkal, így gyakorlatilag a szabadidőnkben is dolgozunk. Ha kirándulni megyünk a Börzsönybe, ahol muszáj a gyerekekkel focizni és rohanganálni föl-alá, két szusszanás közt biztos arról beszélgetünk, hogy mi kerül majd a következő lapszámba, s közben meg szervezünk egy expedíciót is.

LVR: Az imént arról beszéltél, hogy A Földgömböt szűk 15 milliós piacra szánjátok. Ez több, mint Magyarországon. Lapterjesztés terén hogyan álltok a Kárpát-medencében, például Kolozsváron?

HZs: Az elmúlt éveknek ilyen szempontból is volt végre eredménye. Egy ideig az Erdélyi Magyar Könyvklub vállalta a terjesztést, nem sok sikerrel. Ma már az interneten is lehet rendelni A Földgömböt, postán küldjük az egyes lapszámokat. Magyarországról nézve rendkívül bonyolult és kezelhetetlen problémának tűnik a határon túli lapterjesztés egy ilyen kis példányszámú magazin esetében. Arról pedig, hogy mennyi a postaköltség, ha Budapestén adjuk fel a kiadványt romániai címezéssel, inkább nem beszélek.

LVR: Bizonyára meg sem érné kipoztázni. Ti viszont leleményes megoldást találtatok...

HZs: Igen, most egy budapesti cég vállalja, hogy áthozza a határon, és a legközelebbi erdélyi településen postára adja. Nekünk a futárszolgálati díjat és a romániai belföldi postaköltséget kell kifizetni. Gyakorlatilag magyarországi előfizetői áron tudjuk Erdélyben is terjesztetni az újságot. Persze további gondokat okoznak a fizetési módok. Mi forintban adjuk meg az előfizetői árat, ami nyilván átszámolva, lejben terhelődik mindenkinek a számlájára. De magyarok olvashatják A Földgömböt Erdélyben is, ezért mindenképpen megéri!

(Folytatjuk)

Fleisz János |

Egy sakkbíró visszaemlékezései

A

sakkozás ősidők óta ismert játék. Versenysporttá a 19. században fejlődött, a 20. században intézményesült, és mint szellemi sport, a vetélkedések egyik ismert területévé vált. A sakkjáték ma is nagyon népszerű, de sportként is sokan úzik, hiszen a Nemzetközi Sakkszövetség (FIDE) világranglistáján közel 100 000 nevet találunk. A játék menetéről, de magáról a versenyekről is általában sokan tájékozottak, de azt kevesen tudják, hogy mi a szerepe és a feladata a sakkban a versenybíróknak. Erre akkor jöttem rá, amikor egy történész kollégám, tudván, hogy nemzetközi sakkbíró vagyok, egyszer azt mondta: nehezen tud elképzelni engem, amint sípolok a sakkversenyek idején. Nyilván a legtöbben a labdarúgásból ismerik a játékvezető ténykedését, ahol gyakori a sípszó, természetesen a sakkban a játszma teljes csendet igényel, így a sípnek helye nincs.

Vannak kristálytisztá regulák...
Ez nem politika...
Ez az elme győzedelme,
ami felüláll minden - hirdetem:
Ítéletem objektív,
mert nem szól bele soha a szív!
A Bíró feddhetetlen figura!

(Sakk musical
A sakkbíró dala)

Miért kell sakkbíró?

A válasz csak látszólag egyszerű. A versenyszabályok kitérnek erre: a bírónak törekednie kell a mérkőzés szabályszerű, problémamentes lebonyolítására, hogy a versenyterem megfelelő legyen, megfelelő méretű táblák és figurák legyenek, rajtuk a felállított helyes kezdő-állással, a sakkórák be legyenek állítva, időben el legyenek indítva, a játszalapok ki legyenek téve, minden véget ért játszmát a két játékos és bíró aláírásával hitelesíteni kell. A versenybíró megbízatása az eredmény bejelentésével ér véget. A verseny tartama alatt a bíró ellenőrzése alá tartoznak a sakkozókon kívül a csapatvezetők, az edzők is, akik kötelesek az utasításait betartani. Ugyancsak előírás, hogy a versenyteremben tartózkodó nézők hangos beszéddel, vagy más módon a versenyzőket nem zavarhatják.

Debrecen, 1992, csapat Európa-bajnokság. Garri Kaszparov koncentrál a Nigel Short elleni játszma elején. A háttérben Fleisz János. Bíró Sándor felvétele

A játékot súlyosan zavaró esetben a bíró a nézőket az adott fordulóról, vagy a verseny hátralévő teljes időszakáról a versenyteremből kitilthatja.

A látszólag békés sportág sokszor rendkívüli indulatokat szül, és komoly konfliktusok is keletkeznek. Az olyan egyszerű esetek, mint az asztal alatti rugdalózás, vagy a sakkasztalnak az ellenfélre való rátolása mellett előfordulnak súlyosabb sportszerűtlenségek is. Az igazság az, hogy a több órás feszültségben, idegileg, szellemileg fáradt sakkozók könnyen elvesztik a türelmüket, de az is igaz, hogy a sakk az emberekből nemcsak a jó tulajdonságokat hozza felszínre. Gyakran olyan apróbb problémák szülnék heves vitát, sőt, reklamációkat, hogy nyitva legyen-e vagy zárva az ablak. Máskor a csalás gyanúja borzolja a kedélyeket. Az utóbbi időben ez a mobiltelefonokhoz kötődően vetődött fel, hiszen ezek ma már a legjobb sakkprogramokat is le tudják futtatni, így olyan mintha egy nagymester sakkozóhoz fordulnának tanácsért a versenyzők. Emiatt kötelezővé vált a mobil telefonok lezárása, ha pedig játszma közben megszólaltak, az a parti azonnali elvesztését vont maga után.

A legutóbbi szabálykönyv még drasztikusabb a kérdésben: „Szigorúan tilos mobil telefonokat, vagy más elektronikus kommunikációs eszközöket a játék helyszínére vinni a versenybíró hozzájárulása nélkül”. Ez azt jelenti, hogy akinél van ilyen, azt a bíró összeszedi, valahova elteszi, majd a forduló végén visszaadja. A legtöbb vita régebben a gondolkodási idővel kapcsolatban fordult elő, hiszen a mechanikus órák esetén ez nehezen volt követhető, mert az utolsó öt percben a sakkozó már nem volt köteles jegyezni a lépéseket, így ha a bíró nem volt jelen, akkor rekonstruálni kellett a partit és a szerint dönteni. A mai elektronikus órák ezt kiküszöbölik, hiszen általában lépésenként 30 másodpercet hozzáadnak, így végig kell írni a játszmát, és az idő eltelté is pontosan követhető. Ezt a fajta órát 1990 körül kuriózumként mutatták be, és Fischer-óráknak nevezték el, mivel az amerikai Robert Fischer sakkvilágbajnok javasolta alkalmazását. Ez az óra ma már általánosan elfogadott.

Találkozásom Bobby Fischerrel

Ő nagyon excentrikus volt, de sok hasznos javaslata beépült, és ezek ma már teljesen elfogadottak. Egyébként vele véletlenül a budapesti metrón

Fleisz János indítja Vaszilij Ivancsuk ukrán Európa-bajnok nagymester óráját a debreceni csapat EB-n. Bíró Sándor felvétele

hozott össze a sors, amikor egyszer éppen velem szemben ült egy feltűnően rosszul öltözött alak, akivel egy ismert sakkozó hölgy utazott. Tőle tudtam meg, hogy valóban Bobby Fischerről van szó, aki a letartoztatástól félve, egyfajta inkognitóban élt Budapesten akkoriban, miután nyilvánosan leköpte azt az amerikai hivatalos levelet, amelyben megtiltották neki, hogy 1992-ben Jugoszláviában Borisz Szpasszkijjal mérkőzzön. Amikor megtudta, hogy honnan vagyok, Fischer meglepetésemre arról érdeklődött, hogy valóban jó hely-e Félix-fürdő, és tényleg szépek-e ott a hölgyek. Később tudtam meg, hogy pár hetet álnevével ott töltött, de Nagyváradon nem találkoztunk.

Sakkbírói karrierem mérföldkövei

Bírászkodni 1980-ban kezdtem, mivel láttam, hogy mint sakkjátékos csak mesterjelölti normáig jutottam, gondoltam, ott többet tudok teljesíteni. Az 1980-as években valódi történészi munkára nem volt lehetőség, számomra eleinte a sakk pótcselekvésnek indult. A bírászkodásban váratlanul igen jól haladtam, és egy évtized alatt a nemzetközi élvonalba küzdöttem fel magam, 1991-ben nemzetközi sakkbíró lettem. Az első fontosabb országos versenyeken 1981-ben Félix-fürdőn az általam kezdeményezett Félix Kupán, majd 1984-ben a máig felkapott sakk-központban,

Călimănești-en debütáltam. Nyílt versenyek voltak, svájci rendszerben, bárki jelentkezhetett, mivel itt nincs létszámkorlát. Az évek során számos magas színvonalú versenyen működtem sikeresen, ilyenek az országos első osztályú férfi és női csapatversenyek, a férfi és a női országos döntők, a nemzetközi nyílt és meghívásos versenyek. Bírászkodtam öt ifjúsági Európa- és öt világbajnokságon, Budapesten az Első Szombat versenyen stb. Ezeken a következő sakkozókat is bírászkodtam: Garri Kaszparov, Vladimir Kramnyik, Vaszil Mihajlovsics Ivancsuk, Aleksejs Sirovs, Veszelin Topalov, Nigel Short, Ruszlan Olehovics Ponomarjov, Lékó Péter, Portisch Lajos, Ribli Zoltán, Almási Zoltán, Mihail Marin, Mihai Şubă, Liviu-Dieter Nisipeanu, Constantin Lupulescu. A nők közül pedig: Antoaneta Sztefanova, Pia Cramling, Almira Szkripcsenko, Natalija Zsukova, Jelena Dembo, Polgár Judit, Polgár Zsófia, Vajda Szidónia, Corina Peptan, Cristina Foişor és sokan mások.

Visszatérve a kezdetekhez: eleinte gyakran bírászkodtam ifjúsági és gyermekversenyeken, ott is a 10–12 évesek csoportjában, ahol alacsonyabb a színvonal, a fő probléma az alapszabályok betartása, például az érintett figura lép szabály respektálása. A terembe senki sem mehet be a sűgveszély miatt. Később már fontosabb versenyek következtek, ahol a rend fenntartása és a gyors lélekjelenlét a fontos. A sakkbírónak nincs olyan meghatározó szerepe, mint amilyen mondjuk a pontozásos sportágak esetében, de olyan sincs, mint a kézilabdában vagy a labdarúgásban, ahol büntetőekkel vagy kiállításokkal döntő módon befolyásolhatja a végeredményt. A sakkbíró csak kivételes esetekben befolyásolhatja az eredményt, ha nem intézkedik helyesen egy időtűllépés alkalmával, hibás eredményt ír be, vagy vitás esetekben szándékosan részrehajlóan dönt.

Az első nagy feladat 1988-ban adódott, amikor a világon először Temesváron szervezték meg az ifjúsági és gyermek-sakkvilágbajnokságot. Ez mérész vállalkozás volt, a Ceauşescu-diktatúra egyre mélyülő válsága idején. Magam a 16 éven aluliaknál bírászkodtam, ahol már világszinten jegyzett, és később kiemelkedő sakkozók voltak, mint: Aleksejs Sirovs, Matthew Sadler, Joel Lautier. Jelen volt a Nemzetközi Sakkszövetség (FIDE) elnöke, Florencio Campomanes is. A verseny sportszerű volt, de itt történt velem az első bizarr kaland.

A sejk fia

Még a verseny elején, a hátsó (gyengébb) asztalokon, egy brazil és egy arab országból való sakkozó találkozott. A mechanikus órán az arab sakkozó túllépte a gondolkodási időt, amit ellenfele is jelzett. A kért lépésszám (40) megvolt, de az idő letelt, így a szabályok szerint az időt túllépő versenyző elveszti a játszmát. A rekonstrukció alkalmával a vesztes igyekezett egy lépést beiktatni, de ezt felfedtem, és vesztesít ítélt. Ekkor a nézőket a versenyzőtől elválasztó köteleket átugorva, nekem állt egy személy arab viseletben, és rossz angolsággal követelte, hogy azonnal semmisítsem meg a vesztesét, és folytathassák a játszmát. Ezt nem engedhettem meg, ekkor a főbíró hívták, aki nekem adott igazat, így óvás sem történt. Kiderült, a vesztes sakkozó apja egy gazdag sejk volt, aki azt hitte, mindent el tud érní, s mikor nem ment, akkor megfenyegetett, vigyázzak, mert a verseny hosszú, sok minden történhet még... Mikor bementem a szállodai szobába, elmondtam szobatársamnak – egy közismert, azóta elhunyt román sakk szakírónak –, hogy jártam, ő pedig világot járt lévén, komolyanak ítélte a fenyegetést. Emiatt lefekvéskor azt mondtam neki, ha hallja, hogy ránk török az ajtót, azonnal ugorjunk be az ágy alá. Mit hoz a sors, alighogy elaludtunk, nagy robajjal csapódik az ajtó, ijedtünkben valóban igyekeztünk az ágy alá, de mivel nem történt tovább semmi, lámpát kapcsoltunk és virrasztottunk. Reggel kiderült, hogy a szomszéd szobába későn jöttek haza, és az ő ajtajukat csapta be a huzat, ettől ijedtünk meg. Az évek során más kalandok is értek, a sakkablák mellett és azokon kívül egyaránt.

Utazásom Pozsonyba

Az 1993-as pozsonyi világbajnokságra kalandos úton jutottam el bírászkodni. Mivel akkor Szlovákiába csak hivatalos meghívóval lehetett utazni, a szervezők faxon küldték, de nem jött meg. A budapesti szlovák nagykövetségén tettem még egy kísérletet, azonban nem jártam sikerrel. Végül úgy döntöttem, hogy mégis vonatra ülök, lesz, ami lesz alapon, és megpróbálok egy magánlevéllel bizonyítani a meghívást. Vonatjegyet sem volt már időm venni, fel voltam készülve, hogy a magyar-szlovák határon leszállítanak a vonatról. A fülkében rajtam kívül csak egy kanadai lány utazott, s

A legtöbb emlékem a debreceni 1992-es csapat Európa-bajnokságról maradt, lehetőségem nyílt az akkori világbajnok Garri Kaszparov játszmáin is bírászkodni.

gondoltam, neki egyszerű a határokon átjárni. Aztán a határállomásra érve, elérkezett az ellenőrzés, először a kanadai egyetemista lány adta át az útlevelet. Meglepetésemre nem kapta vissza, hanem elvitték. Kiderült, lejárt a vízum, és hosszú vita után végül őt leszállították a vonatról, tőlem pedig semmit sem kértek. A kanadai lány, aki már fél Európát bejárta, a határon maradt, én pedig meghívó és vonatjegy nélkül is sikeresen Pozsonyba értem, és bírászkodhattam egy újabb világversenyen.

„Mecseim” Kaszparovval

A legtöbb emlékem a debreceni 1992-es csapat Európa-bajnokságról maradt, hiszen itt számos világhírű sakkozó ült asztalhoz, s lehetőségem nyílt az akkori világbajnok Garri Kaszparov játszmáin is bírászkodni. Ő határozott, energikus személyiség, mindenkivel éreztette, hogy a világ legjobbjá. Nemcsak a sakkjátszmában, hanem emberi kapcsolataiban is igyekezett vezérelni,

uralkodási vágy jellemezte, de a szabályokat betartotta. Az első meccsem vele még az EB elején volt, tisztázni kellett a szimbolikus térben, ki az úr a mérkőzés idején, a bíró vagy a világbajnok sakkozó. Ez onnan indult, hogy játszma közben Kaszparov állandóan járkált, senkire sem nézve, energikus léptei miatt pedig mindenki kitért az útjából. Aztán egyik alkalommal éppen intézkedésem közepette összefutottunk, ez később még egyszer előfordult, azonban látván, hogy nem térek ki előle (a játékvezető sakkban is a mérkőzés részese), kénytelen volt rájönni, hogy van valaki a teremben, akinek még a világbajnoknál is nagyobb jogosultsága van a meccs idején. A másik „meccsem” később történt. Egyik este, miután befejezte a játékot, kértem, adjon autogramot egy róla ott készült fényképre. Bólogatott, de szó nélkül elviharzott mellettem, és hosszú ideig nézte az állásokat a többi asztalnál. A fényképet az asztalon hagytam, és a közelben maradván jeleztem, hogy nem tágítok. Rövid időre kiment, azt hiszem szándékosan, de amikor váratlanul visszatért, mégis megállt az asztalnál, s mint aki megfedkezett a dologról, angolul elnézést kért, és villámgyorsan aláírt. Folytathatnám még, hiszen közel száz nagyobb versenyen bírászkodtam az elmúlt 35 évben, és számos más kalandot éltem át a sakkasztalok mellett. Nem meglepő ez, hiszen köztudott, hogy a sakk egyszerre játék, sport, tudomány és művészet, de lényegében az emberiség művelődéstörténetének fontos része.

Călimănești, 2013, női országos döntő. Előterben Corina Peptan kilencszeres román bajnok nagymester, mellette Cristina Foișor ötszörös román bajnok nagymester

Killyéni András

Közművelődés, szabadidő a 19. század végi Kolozsváron

A kiegyezéstől az első világháború kitöréséig eltelt időszakban, 1867 és 1914 között alakult ki Kolozsvár modern arcú-lata. Ez idő alatt a város egy vidéki kis településből európai polgári központtá nőtte ki magát, s bátran állíthatjuk, hogy a modernizáció érdekében sokkal több intézkedés született, mint azelőtt évszázadokig, illetve az azutáni száz évben.

Kolozsvár fejlődésére ez időben számos tényező hatott pozitívan: a vasúti hálózatba való bekapcsolódás, valamint az egyetem felépítése mindenképp a két legfontosabb mozzanat. Ezek nélkül a város sohasem lehetett volna a magyar korona egyik legszebbike.

A kolozsvári életet az 1850-es években a vidéki elmaradottság jellemezte. A fejletlen közlekedés, a gyengén kivilágított, csak néhány helyen macskakövezett közutak, ahol még nem voltak járdák sem, illetve a kisiparos vállalkozások ezt a hangulatot sugallták.

A kolozsvári városfejlődést elsősorban a vasúti hálózatba történt bekapcsolódás hozta. Országszerte a vasút menti városok forgalmi és közigazgatási központtá nőttek ki magukat, ahol az iparosodás felgyorsult, a városi lakosság száma pedig megnőtt. A Nagyvárad–Kolozsvár–Brassó vasútvonal építésének törvényét 1868. december 6-án szentesítette a király, a kivitelezést pedig Charles Waring angol vállalkozó nyerte meg. A Nagyvárad–Kolozsvár vonalat 1870. szeptember 7-én, a Kolozsvár és Tövis közötti szakaszt pedig 1873. augusztus 14-én nyitották meg.

A kolozsvári polgárok élete radikálisan megváltozott a kelet-magyarországi vasútvonal megnyitása után. A vidéki zártságot oldotta az új közlekedési eszköz, amelynek segítségével már bárki könnyedén és olcsóbban utazhatott a fővárosba, illetve más úti cél felé. Míg a vasút előtt a lovas fogatok csak 4–5 kilométeres óránkénti átlagsebességgel

A kolozsvári polgárok élete radikálisan megváltozott a kelet-magyarországi vasútvonal megnyitása után. A vidéki zártságot oldotta az új közlekedési eszköz.

Korabeli képeslap a vasúti pályaudvarról

haladtak, a személyvonattal már óránkénti 30–35, gyorsvonattal pedig akár 56 kilométeres átlagsebességgel lehetett utazni. (Sajnos, 140 évvel később sem lehet sokkal gyorsabban haladni).

A vasút legfontosabb hatása az iparosodás volt, amelynek következtében a város terjeszkedni kezdett, területe növekedett, lakossága szaporodott. A népszámlálási adatok szerint 1869-ben 26 382, 1880-ban 29 923, 1890-ben 32 753, 1900-ban 49 295 lakos élt a városban. Kiemelkedik az 1890 és 1900 közötti növekedés, amely a Kolozsváron létesített ipari létesítmények és üzemek nyújtotta munkahelyekkel, a városi életmód vonzóerejével magyarázható.

A városi infrastruktúra szempontjából 1867 és 1914 között egy sor intézkedést, korszerűsítést hajtottak végre, amelynek eredményeként a város polgárainak élete európai szintre emelkedett. 1868-ban megkezdődött a telekkönyvi hivatal felállítása, amely 1869-re feltérképezte a város 150 utcáján lévő telkek, házak tulajdoni viszonyát. 1871-ben indították be az új közvilágítási rendszert, a légszuszvillagítást. 1894-től olasz vállalkozó építette ki a város csatornarendszerét, 1896. szeptember 11-ére pedig elkészült a vezetékes ivóvízhálózat. Ezt 1898-ban egy új vízgyűjtő kiépítése követte Kolozsvár és Szászfenes között, amelynek eredményeként 1901-től az új rendszer friss vízzel látta el a várost. 1892. november 27-én indították el az első telefonközpontot 62 előfizető számára, 1896-ra pedig már 350 előfizető használta a szolgáltatást. 1899 áprilisában átnevezték az utcák és terek egy részét, ekkor a

városnak 224 utcája és tere volt. 1905-re elkészült a városhoz közel eső Hídegszamoson a villanyművek telepe és gyűjtőtava, amely 1906-tól a város 218 utcájában biztosította a közvilágítást. 1908-ig 120 utcát köveztek ki, a város területe pedig 1914-ben meghaladta az 1000 hektárt.

A nagyméretű városrendezést dr. Haller Károly, Kolozsvár polgármestere 1884 és 1886 között kezdte meg. Elsődleges célja a Főtér arculatának rendezése volt.

Polgármesterek tevékenysége a modernizáció érdekében

A nagyméretű városrendezést dr. Haller Károly, Kolozsvár polgármestere 1884 és 1886 között kezdte meg. Elsődleges célja a Főtér arculatának rendezése volt, ezért tervet dolgoztak ki a templom körüli házak lebontásáról. Dr. Haller kiegyezett a katolikus egyházzal, illetve a lebontandó házak tulajdonosaival, 1885-ben megkezdődött a bontás, amelyet 1890-re fejeztek be. Ezt követte a díszter kialakítása. 1893-ban pályázatot írtak ki Mátyás király szobrának elkészítésére, amelyet Fadrusz János nyert meg. A millennium évében megtörtént az alapkövetel,

ugyanebben az évben a főtéri házak elé öt méter széles járdát, a templom köré pedig aszfaltozott korzót alakítottak ki, a szekérutat pedig gránitkövel rakták ki. Mátyás király szobrát 1902. október 12-én avatták fel.

1885-ben dr. Haller egy sor városrendezési intézkedést hozott: a Trencsin teret parkosították, ugyanitt megindult a pénzügyi és erdőigazgatósági palota építése, illetve felépült a közelben (a szomszédos Hunyadi téren) a katonai laktanya. Ugyancsak ebben az évben a város telket vásárolt a Wesselényi utcában a Nagyszebenből Kolozsvárra költözött postaigazgatóság számára (1898-ra épült fel), elkezdték a város közbiztonságának felépítését, illetve megerősítették a Szamos és a Malomárok partjait. Sajnos, a város több pontján elrendelték a megmaradt várfalak lebontását a közlekedés javára. Ugyanakkor a város építkezési szabályzatot bocsátott ki: a városban építendő épületek tervezése és kivitelezésekor figyelembe kell venni a tűzbiztonságot, a közegészséget, a városépítést. A rendelet 1886. január elsejétől lépett érvénybe.

A városfejlesztést Albach Géza (1886–1898), majd Szvacsina Géza (1898–1913) polgármesterek folytatták. Munkásságuk alatt alakult ki a modern városi infrastruktúra, amelyre a polgármesteri hivatal több mint kétmillió koronát áldozott. Tovább tartott az egyetemi épületek, a klinikák, az új iskolaépületek, az állami intézmények székhelyeinek építése, a Főtér pedig a magyar korona városainak egyik legszebb tere lett, amikor 1902-ben leleplezték Mátyás király lovas szobrát.

A város növekedésével megnöttek a kiadások, s egyben a városi költségvetés is. Az 1891-es tervet közel 565 ezer koronára készítették, ám ez már az év folyamán 829 ezer koronára módosult. A különbséget a beruházások, az építkezések jelentették, hiszen a város 127 ezer koronát juttatott a posta és távirati palota építésére, míg 58 ezer koronát a katonai laktanya és a kórház építésére.

A városi költségvetés már az 1890-es években meghaladta az egymillió koronát, 1910-re pedig elérte a 2,5 milliót. A közvilágítás költségvetése elérte a száztízezer koronát, az utcák karbantartása és felújítása a száztizenötezeret, a vízvezeték és csatornázás a százöttezeret, az oktatási intézmények támogatása elérte a száznyolcvanezer koronát. Természetesen a közművek és a városi infrastruktúra díjai a költségvetés bevételeit is tekintélyes összegekkel növelték.

*Kolozsvár.
Ferencz József tudomány egyetem.*

A tudományegyetem főépülete régi képeslapon

Az egykori Mikó utca

Közoktatás, kultúra, szabadidő

A kiegyezés után a kolozsvári középosztály, az értelmiség lett a modernizáció hajtóereje. Kolozsváron nevelőintézetek sora, 1872-től pedig tudományegyetem működött, az 52 tanintézetben több ezer diák tanult. A város lakosságának közel negyede diák, tanár, tanító volt. Nemzetközileg híres tudósok tanítottak, az egyetemi könyvtár pedig a második legnagyobb volt Magyarországon.

A kolozsvári oktatási rendszer a dualizmus előtti időszakban a három felekezet, a katolikus, a református és az unitárius oktatási intézményeire alapozódott.

A kolozsvári oktatási rendszer a dualizmus előtti időszakban a három felekezet, a katolikus, a református és az unitárius oktatási intézményeire alapozódott. Az orvosi és jogi képzés a városban működő akadémiákon, a zeneoktatás a zenekonzervatóriumban zajlott.

Az 1868-as tanügyi reform következtében elemi népiskolákat, felső népiskolákat, polgári iskolákat és tanítóképzőket nyitottak országszerte. 1883-ban a XXX. törvénycikk rendezte a középiskolai oktatást, amelynek célja a felsőbb tudományos előképzés lett.

A kolozsvári tudományegyetem alapításának gondolata a szabadságharc

idején, az unió kimondása után körvonalazódott először. Két elképzelés is megfogalmazódott akkor, az egyik szerint a kolozsvári felekezeti főgimnáziumok összevonásából alakulhatna meg az egyetem, a második terv alapján a katolikus főgimnáziumot emelték volna egyetemi rangra. A szabadságharc bukása után az egyetemalapítás kérdését elvetették.

Az 1850-es években Nagyszebenben és Nagyváradon működött jogakadémia, 1863 augusztusában a király jóváhagyta a kolozsvári jogakadémia felállítását. A hároméves Császári és Királyi Jogakadémiát 1863. december 7-én nyitották meg Kolozsváron. Olyan jeles személyiségek oktattak itt, mint Berde Áron, Haller Károly vagy Groisz

A Wesselényi utca

Gusztáv, akik országos szinten elismert szakemberek voltak. Az oktatás a Római Katolikus Főgimnázium Farkas utcai épületének a második emeletén folyt. 1866-ban az oktatást négy tanévesre bővítették, hogy a végzősök bármely egyetem doktori vizsgájára jelentkezhesenek.

A kiegyezés után ismét felvetődött az egyetem alapításának gondolata. Magyarországon nem működött elég felsőoktatási intézmény, szükség volt egy tudományegyetem indítására, amelyet Pozsonyban vagy Kolozsváron szerettek volna felállítani. Erdély aránylag távol esett a fővárostól, ezért báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter a Kolozsváron felállítandó egyetem ötletét javasolta. A miniszter 1869 őszi kolozsvári látogatásán határozott ígéretet tett a létrehozására.

A kolozsvári felekezeti középiskolák, a két főiskola (Orvos-sebészi Tanintézet és Királyi Jogakadémia), illetve az 1859-ben alapított Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) tárgyi gyűjteménye tekintélyes alapot jelentett az új egyetem számára. Emellett az 1867-ben megszűnt kormány szerv, a Főkormánybiznisség épülettömbje is felszabadult. Ugyanakkor figyelembe kellett venni, hogy az erdélyi diákok számára csak a távoli főváros jelentett továbbtanulási lehetőséget.

Báró Eötvös József 1870-ben benyújtotta törvényjavaslatát a magyar felsőoktatás átszervezésére, amelynek része volt a kolozsvári egyetem felállítása is. Betegsége és korai halála miatt a törvény elfogadása és az egyetem megalapítása 1872-re maradt. A parlament többször elnapolta a törvénytervezet

Az egykori Uránia színház

tárgyalását, végül Pauler Tivadar miniszter az uralkodóhoz fordult, aki az Országgyűlés utólagos jóváhagyásának reményében, 1872. május 29-én engedélyezte az egyetem megnyitását.

A tanári állásokra pályázatokat írtak ki, a kinevezésekre pedig az 1872-es választások utáni új közoktatásügyi miniszter, Trefort Ágoston tett javaslatot. Az uralkodó kinevezte a 34 rendes és öt rendkívüli tanárt, közben az Országgyűlés 1872. október 12-én szentesítette a törvényt, így 1872. október 19-én a Katolikus Líceum dísztermében megtörtént az egyetemi tanárok eskütétele. Első rektorként Berde Áront, a Jogakadémia utolsó igazgatóját választották.

Az oktatás a beiratkozott 258 diák számára 1872. november 11-én indult meg négy karon: jog- és államtudományi, orvosi, bölcsészeti-, nyelv- és történelemtudományi, illetve a matematika és természettudományi karon. Az intézet első évtizedét a nehéz körülmények között végzett munka jellemezte. Az épületek és a tanításhoz szükséges segédanyag hiányzott, a tanárok nagy számban távoztak a budapesti egyetemek által meghirdetett állásokra.

A helyzet az 1880-as évtől kezdett rendeződni, amikor megindult az új épületek építése. Elsőként a Vegytani Intézet épülete készült el a Múzeumkertben. 1881-től az egyetem felvette az uralkodó nevét, és Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem néven működött tovább. A diáklétszám évről-évre emelkedett, 1898-ban meghaladta az ezret. Emellett a Millennium, illetve az egyetem negyed évszázados fennállása alkalmából megindultak a nagyméretű építkezések is. Maixner Károly fővárosi építésszt bízták meg a tervek

kidolgozásával, akinek munkáját betegsége miatt Alpár Ignác folytatta. Az 1893-ban megkezdett munkálatokat 1902-re fejezték be, az ünnepélyes átadás 1902. október 13-án, a Mátyás-szobor felavatása után volt Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter jelenlétében. 1906–1907-ben elkészült az új egyetemi könyvtár, 1899-től pedig felépültek az egyetemi klinikák.

A város első kórháza az óvárban működött 1787 óta, amely I. Ferenc császár és felesége, Karolina Augusztia 1817-es látogatása után felvette a császárné nevét, illetve országos kórházzá minősítették. A századfordulóra a város különböző részén már hat működő épülete volt több mint 200 ágygal. Mivel az intézmény túlhaladott volt, emellett az egyetemi oktatás számára sem nyújtott kellő feltételeket, 1888-ban megkezdődött az új, korszerű épületek építése a Kül-Alsó-Szén utca bal oldalán található domboldal kertjeiben. 1889-ben avatták fel az Anatómia és Élettan, 1899-ben a Sebészet, valamint a Belgyógyászat, Szülészet és nőgyógyászat, 1900-ban pedig a Szemészet, illetve a Bőrgyógyászat új épületét. Az intézet 1896-tól egyetemi klinikai ranggal működött.

Kolozsvár a beteggondozás szempontjából nagyon jó helyzetben volt, hiszen 1908-ra hat kórházban 1164 ágya volt, 57 orvos gyógyított. Az épületek modern kivitelezését dicséri, hogy napjainkban is megőrizték eredeti rendeltetésüket.

A kolozsvári kulturális élet egyik központja az 1792-től működő állandó színtársulat volt. 1821-ben felépült a Farkas utcában a társulat első kőszínháza, amely 800 férőhelyes volt. Megnyitó darabjára pályázatot hirdettek,

erre írta Katona József a *Bánk bán* első változatát. Híres magyar színészek sora kezdte itt pályafutását, vagy tagja volt a kolozsvári társulatnak: Jancsó Pál, Kótsi Patkó János, Oroszfái Pergő Celesztin, László József, Gyulai Ferenc, E. Kovács Gyula, Szentgyörgyi István, Déryné, Ungár Anna, Néb Mária, Prielle Kornélia, Laborfalvy Róza, Jászai Mari. Az utolsó előadást, a *Bánk bánt*, 1906. június 17-én tartották meg itt.

1903-ban a Farkas utcai épületet tűzveszélyesnek nyilvánították. Tisza István miniszterelnök döntésével az Újfalvy Sándor hagyatékából és közadakozásból 1904-ben megindult a Hunyadi téren az új színház építése a bécsi Fellner és Helmer cég kivitelezésében. Az avatás 1906. szeptember 8-án történt meg nagyszabású ünnep közepette. Sajnos, a Janovics Jenő vezette társulat csak 1919. október elsejéig használhatta épületét, ekkor az új román vezetés átvette a színházat, a magyar társulat pedig a sétatéri nyári színpadra költözött.

A Sétatér szélén, a Szamos partján 1874-ben favázas, két emeletes nyári színpadot emeltek Zimmermann Henrik tervei alapján, hogy a melegebb hónapokban itt is előadásokat tarthassanak. Ezt az épületet Janovics Jenő kezdeményezésére az 1909/10-es évad során betonvázas, szecessziós épülettel helyettesítették. Ide költözött 1919-ben a magyar társulat, azóta is itt működik az Állami Magyar Színház és az Állami Magyar Opera.

**A színház közönségének
közkedvelt műfaja
a népszínmű volt.
Már az 1870-es években
számos népszerű darabot
játszott a társulat.**

A színház közönségének közkedvelt műfaja a népszínmű volt. Már az 1870-es években számos népszerű darabot játszott a társulat, közülük 1880 tavaszán Bécsben mutatta be a legjelentősebbeket: *Piros bugyelláris*, *Sárga csikó*, *Falurossza*, *A vén bakancsos és fia*, *a huszár*, *Tolonc*, *Huszárcsíny*, *Peleskei nótárius*. A bécsi sajtó elismeréssel szólt a kolozsvári társulat fellépéséről. Nagy sikert arattak a közönség körében a kolozsvári írók, zenészek művei is. Farkas Ödön zenekonzervatóriumi igazgató művei közül a *Tündérforrást*, a *Tetem-rehívást*, illetve a *Magyar-nyitány* című zenekari művét játszották, ugyanakkor

óriási sikert aratott Kacsóh Pongrác *János vitéz* című dalműve is.

Kacsóh a kolozsvári tudományegyetemen szerezte meg bölcsészdoktori diplomáját (Farkas Gyula professzornál doktorált fizikából). Emellett zenei tanulmányait Farkas Ödönnél, a konzervatórium igazgatójánál végezte.

A városi polgár és sportegyesületei

Kolozsvár szellemét meghatározták a társadalmi egyletei, amelyek közül egy tudományos, öt közművelődési és művészeti, egy mezőgazdasági, nyolc kereskedelmi-ipari, három ifjúsági, hét önszegélyezési működött. Ezek közül kiemelkedett az 1859-ben alapított Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME), az 1844-ben alapított Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE), illetve az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE).

Az EMKE létrehozását egyetemi oktatók, ügyvédek tisztviselők javasolták. Az egyesület 1885-ben alakult meg, célja a magyar nyelv és a nemzeti öntudat erősítése, kulturális intézmények létrehozása, támogatása volt. Egy évtized alatt háromszázezer forinttal létesített vagy támogatott 45 iskolát, 25 óvodát, 16 egyházat, 45 népkönyvtárat. Propagálta az erdélyi termékeket, negyedévszázados fennállásánál pedig hárommillió forintot fordított támogatásra: 268 iskolát épített vagy segített, 77 óvodát és 214 népkönyvtárat állított fel.

A dualizmus korában bontakozott ki Kolozsváron a vendéglátóipar is.

Szállodák, éttermek, kávéházak, cukrászatok várták a vendégeket különböző szolgáltatásokkal, étel- és italkülönlegességekkel. Kolozsvár pezsgő életére jellemző, hogy 1903-ban hat szállót vett jegyzékbe Kelemen Lajos, 1914-ben viszont már tíz működött a városban. A kolozsvári kávéházak száma ugrásszerűen megnőtt a századfordulón. Az urbanizáció folyamatában a városi polgári élet megkívánalta a kávéházakat, a kávéházak pedig tükrözték a nagyvárosi hangulatot. A férfiak második otthona, a találkozás, a társalgás, a beszélgetés, a szórakozás, a társas élet gócpontjává tette a kávézókat, ahol lapokat, információkat, híreket és sokszor pletykát is megosztottak egymás között az emberek. Minden kávéháznak megvolt a légköre, a rangja és a törzsvendégei. Ugyanakkor a középosztálybeli polgár tudta, melyik kávézó illik hozzá, illetve melyikhez illik ő.

A szórakozás legismertebb polgári formáját a kaszinó jelentette. Az arisztokrácia a kolozsvári kaszinót látogatta a Deák Ferenc utcában. Az értelmiség a nemzeti kaszinóba járt a Főtéren álló Bánffy-palotába. A polgárság megtalálta helyét a különböző társalgókban és körökben: a Társadalomban (Majális utca), a tisztí kaszinóban (Mátyás Király tér, Rhédey ház), a román kaszinóban (a Deák Ferenc utcában), az Egyetemi Körben (a Kossuth Lajos utcában a régi unitárius kollégiumban), a Kereskedők Társulatában (a Deák Ferenc utca és a Tivoli utca sarkán), az Iparos Egyletben (a Mátyás Király tér 23. szám alatt). A kaszinók tagjai a társak által

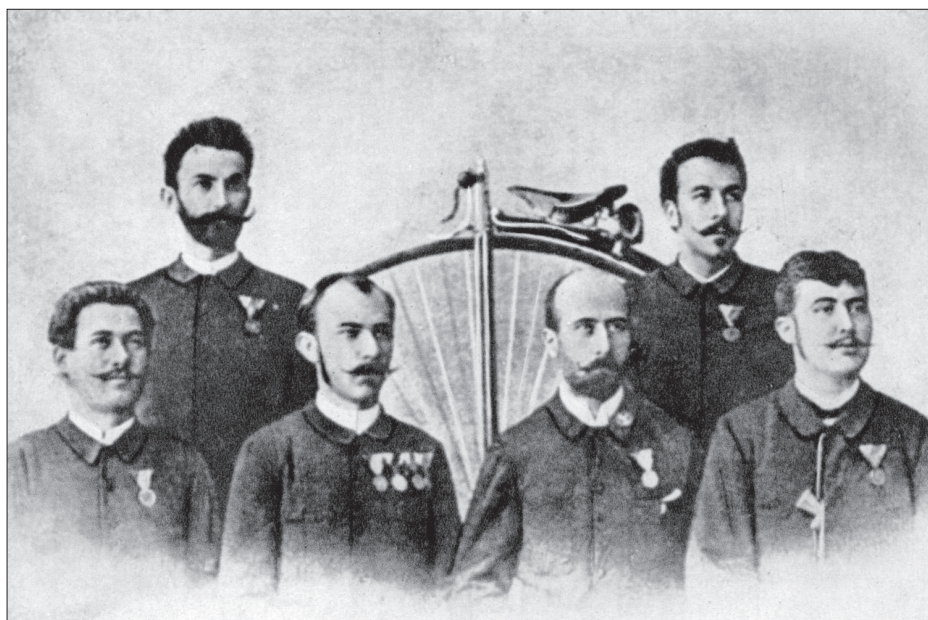
bevezetett utazókat mindig szívesen látták.

Nagy sikernek örvendett a mozizás is. A városban 1897 januárjában vetítettek először mozgófilmet. Az első filmszínház 1906-ban nyílt meg, tulajdonosa Udvari András volt, aki a Wesselényi utcai Mezei Szállodában bérelt helyiséget. Udvari 1908-ban új filmszínházat nyitott a Ferenc József út elején, majd 1910-ben felépült a 17 lakást, tíz üzletet, illetve egy 600 férőhelyes filmszínháznak is helyet adó, Kappeter Géza által tervezett, Uránia palotája a Ferenc József úton. 1912-ben Janovics Jenő rendezett be filmszínházat a nyári színházban. 1913-ban újabb mozi nyílt az Egyetem utcában, Sebestyén Dávid új palotájában.

**A városban 1897
januárjában vetítettek
először mozgófilmet.
Az első filmszínház
1906-ban nyílt meg,
tulajdonosa Udvari András
volt, aki a Wesselényi
utcai Mezei Szállodában
bérelt helyiséget.**

Udvari András elsőként készített Kolozsváron filmfelvételt 1908 januárjában, az első kolozsvári játékfilmet, a *Sárga csikót* pedig Janovics Jenő rendezésében készítették el 1913 augusztusában-szeptemberében. 1914 és 21 között Kolozsváron Janovics filmstúdiót működtetett, amely 100-nál több filmet forgatott. Kiemelkedik közülük a Kertész Mihály rendezésében, Janovics alkalmazásában 1914-ben készülő *Bánk bán*, amelyet a szentbenedeki Kornis kastélyban forgattak Bakó László (Bánk bán) és Jászai Mari (Gertrudisz) főszerepével. A filmet 1915-ben mutatták be, Magyarországon kívül Ausztriában és Németországban is vetítették.

Az ünnepek alkalmával rendezett majálisok, táncmulatságok is nagy népszerűségnek örvendtek. A majálisok és nyári mulatságok egyik közkedvelt helyszíne a Lövölde kertje és épülete volt. Itt rendezték a polgári egyletek a századfordulón a „tánctáncigalmaikat”, hiszen az épület és a kert erre tökéletes helyszínt nyújtott. Grandpierre Emil így emlékezett vissza az *Ó, kedves Kolozsvár* című könyvében: „A szabadban volt két nagy kör alakú térség,

A kolozsvári kerékpáros versenyek győztesei az 1880-as évek végén: Borbély György, Bartha Gergely, dr. Istvánffy Gyula, Stampa Keresztély, L. Benke Ferenc és Dunky Ferenc

Kolozsvári korcsolyázók a 19–20. század fordulóján

egyenesre, keményre vert földdel. Petróleumlámpák, színes lampionok világítottak le a szépséges kolozsvári lányokra, amint sokszor mind a két köröndben, két bandával mulattak. Ha aztán igen hűvös volt az este, vagy hirtelen eső támadt – ami a régi májusi időjárásban mindennapos volt –, bekerelkedtek a nagy szálába, s ott folyt a mulatság reggelig.”

A társadalmi egyesületek között 1868-tól folyamatosan megtaláljuk a sportegyleteket is. A kiegyezés után a nagy hagyománynak örvendő vívás körül indult meg az első szervezkedés.

A századfordulón rendkívül élénk egyesületi élet zajlott Kolozsváron. Az irodalmi, közművelődési, művészeti, gazdasági, ifjúsági, női, játékonysági, egyházi, illetve sportklubok tagjainak száma körülbelül 10 ezer körül mozgott.

A társadalmi egyesületek között 1868-tól folyamatosan megtaláljuk a sportegyleteket is. A kiegyezés után a nagy hagyománynak örvendő vívás körül indult meg az első szervezkedés. A vívóknak szükségük volt egy korszerű vívóteremre, ugyanakkor a városnak igénye volt egy megfelelően nagy tornateremre is a középkorok számára.

Így 1872-ben megalakult a Torna és Vívó Egylet, amelynek tornaterme (közismertnevéen Tornavívoda) 1873-ra épült fel. Az atlétika megjelenése után az egyesület aktivitása hanyatlani kezdett, majd a századfordulón eltűnt a helyi sportéletből.

1872-ben a korcsolyát szeretők csoportosultak a Kolozsvári Korcsolyázó Egyletben (KKE). Az egyesület 1873-tól bérbe vette a sétatéri tavat, télen a korcsolyázást, nyáron pedig a csónakázást biztosította. Rangos korcsolyabálok és versenyek sorát rendezték itt meg, emellett a tó jegén számos szerelem is kötődött, hiszen ez a téli testmozgás lehetőséget adott a hölgyek és urak találkozására, a kellemes közös időtöltésre.

1873-ban alapította meg dr. Haller Károly a Lövészegyletet, amely hamarosan kertet és Lövöldét alakított ki a Sétatér végén. Az egyesület szoros kapcsolatot ápolt a nagyszebeni és bukaresti céllövőkkel, rangos versenyek, találkozók és majálisok sorát rendezték a Lövöldében. Az 1880-as években megszűnt az egyesület működése.

Az atlétika eszméi 1884-ben fogantak meg Kolozsváron, amikor megalakult a Kolozsvári Atlétikai Club (KAC). Az egyesület nagy népszerűségnek örvendett, hiszen az atlétika, a szabadon gyakorolható testmozgások, illetve a játékokat kedvelők mellett az egyesületbe beiratkoztak a vívók és a kerékpárosok is. 1885 és 1890 között a KAC volt Magyarország legerősebb atlétikai egyesülete, bajnokait országos szinten ismerték és tisztelték. Sajnos, belviszályok miatt az egyesület aktivitása minimálisra

csökkent 1891 után. Ennek ellenére túlélte az első világháború utáni nehézségeket, és 1920-tól a kolozsvári magyar sportélet fellegvára lett.

1890-ben a kerékpárosok saját egyesületet alapítottak. A nagy népszerűségnek örvendő egyesület 1894 szeptemberében megnyitotta modern pályáját a Sétatéren, ezután pedig számos országos versenyt szervezett. A kerékpárral rendelkező polgárok élítették az egyesületet és rendezvényeit, a kíváncsi közönség pedig nagy számban követte a versenyeket. A századfordulón ez az egyesület meggyengült, majd megszűnt, a pályát pedig lebontották. Ugyancsak ekkor a kolozsvári iskolák megkezdték saját tornatermeik építését, illetve tornatanárok alkalmazását. A sport iránti szeretet ekkor már az iskola padjaiban megfogant, a különböző sportokért rajongók száma pedig megnőtt.

...a kilencszázas évek elején megalapították Kolozsváron Magyarország harmadik egyetemi sportegyesületét, így 1902-ben létre jött a Kolozsvári Egyetemi Atlétikai Club (KEAC)

Az atlétika, a torna, vagy csak a testmozgást kedvelők a kilencszázas évek elején megalapították Kolozsváron Magyarország harmadik egyetemi sportegyesületét, így 1902-ben létre jött a Kolozsvári Egyetemi Atlétikai Club (KEAC), amely az első világháború végéig meghatározó szerepet töltött be a kolozsvári és a magyar sportéletben. A klub színeiben Somodi István ezüstérmet nyert az 1908-as londoni olimpia magasugró versenyén.

1905-ben a Kereskedelmi Akadémia diákjai alapítottak egyesületet, 1907-ben pedig megalakult a vasutasok sportegyesülete. A két klub labdarúgó csapata szép eredményeket ért el az első világháború előtt.

Az első világháború kitörésekor a kolozsvári polgár életvitele nagyban hasonlított a nagyvárosiéhoz. A munka mellett nagy hangsúlyt fektetett a pihenésre, kikapcsolódásra, színházra, kávéházra látogatott, sétált a parkokban, kirándult. A polgári család életéből pedig nem hiányozhatott a sport és a mozgás öröme sem.

Süli Attila

Az első erdélyi ágyúk születése 1848-ban

A tüzérség az 1848-49-es szabadságharc honvédhadseregének a legsikeresebb fegyverneme volt. Különösen igaz ez a megállapítás az erdélyi hadseregre, amelynek élén az a József Bem vezérőrnagy állt 1848 decemberétől, aki a tüzérszti pályafutását még a napóleoni háborúk idején kezdte, majd 1831-ben az ország függetlenségéért küzdő lengyel hadsereg tüzérségének parancsnoka lett.

A jól működő tüzérséget már a kortársak is az önvédelmi harc folytatása alapfeltételének tartották. Az erdélyi hadszíntéren például a lövegek hiányával magyarították a székely tábor marosvásárhelyi vereségét. (1848. november 5.)

Ugyanakkor pozitív példaként Háromszék önvédelmi harcát és az itt folyó, Gábor Áron által irányított ágyúöntést határozta meg a szakirodalom. Ettől kezdve a történészek megkülönböztetett figyelmet szenteltek Gábor Áron életpályájának és tevékenységének. Az utóbbihoz hozzájárult a kiengedés után megszülető Gábor Áron kultusz. A székely hős olyan történeti személyiség volt, aki lényegében minden politikai kurzusnak megfelelt a 19. és a 20. században.

A Gábor Áront heroizáló és abszolutizáló szemlélet uralkodott a szépirodalomban, sőt néhány kultikus filmben is. Erre jellegzetes példa az 1950-es évek történelemszemléletét tükröző *Föltámadott a tenger* című film, ahol döntő ütközetben a székely ágyúk megérkezése hozta meg az erdélyi magyar csapatok számára a győzelmet.

Ennek hatására többen úgy vélték, hogy az erdélyi magyar hadsereg sikerének meghatározó tényezője volt Gábor Áron és a háromszéki hadiipar.

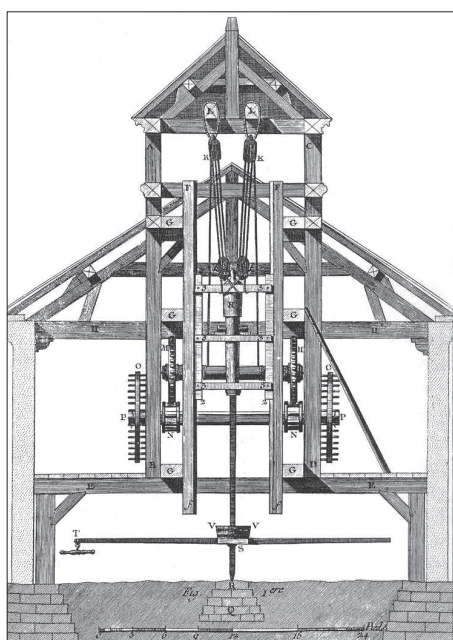
Új szempontokra hívta fel a figyelmet Bözödi György a máramarosi fegyvergyártásról 1972-ben készített kiváló tanulmányában. Bözödi a kutatási eredményeit így foglalta össze: „Ebben a tekintetben az önkéntes, állami támogatás nélkül létrejött vállalkozások

közül elsősorban és szinte egyedülállóként tartotta számon mind ez ideig a közvélemény és a történetírás a háromszékieknek Gábor Áron nevéhez fűződő ágyúöntését és lőszergyártását. Most az újabban napvilágra került dokumentumok bizonyossága szerint ez a kezdeményezés nem volt egyedülálló, mert más vidékeken is történtek hasonló kísérletek és teljesítmények. Ilyen volt a Máramarossziget melletti Kabolapolyánán végzett ágyúöntés és lőszergyártás, amelynek írásos bizonyítékai az újabb kutatások során legnagyobb részt Máramaros megye levéltárából kerültek elő, de amiről a megye monográfiái nem tudnak és a szabadságharc fegyvergyártásáról szóló szakirodalom is alig tesz említést.”

A máramarosihoz hasonló kezdeményezés történt a Belső-Szolnok megyéhez tartozó Sztimbulyban is, ahol 1848 szeptemberében sikeres ágyúöntést hajtottak végre.

A sztrimbulyi ágyúöntés 1848-ban

Észak-Erdély helyzete 1848. szeptember közepétől kritikussá vált. Az erdélyi román lázadás egyik fészkeinek számító Belső-Szolnok megyében a magyar országgyűlés által elrendelt újoncszeirást még 1848. szeptember elején elkezdték a tisztviselők. Ezt azonban nem kísérte túlzott lelkesedés, mert a román lakosság, amelyet a naszódi ezredkormány is bujtogatott, nyíltan szembefordult az intézkedéssel. Mindegy 34 helység szegült ellene az összeírásnak. A szeptember 13-án Naszódra érkező Karl Urban alezredes, a 15. (2. román) határrezred megbízott parancsnoka a Bécsből kapott titkos utasítások értelmében megkezdte a román felkelés szervezését. Ezen a napon Urban gyűlést tartott, ahol nyíltan felmondták az engedelmességet a magyar kormányzatnak,

Ágyúcső-fúrás a 19. században

elrendelték az ezred 3. zászlóaljának kiállítását és a magyar nemzetőrségnek lefegyverzését. Az eseményeket Weér Farkas főispán szeptember 15-én jelentette a főkormányzásoknak. Ettől az időszaktól kezdve Doboka és Belső-Szolnok megyék román lakossága a nyílt lázadás útjára lépett.

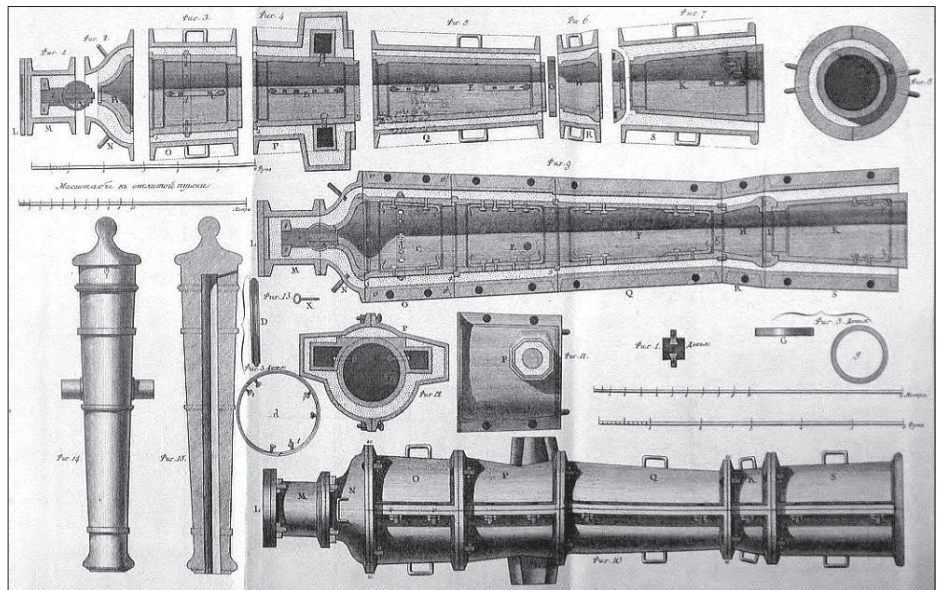
A Belső-Szolnok megyéből induló lázadás futótűzként terjedt át Kővár-vidékre, Közép-Szolnok, Kraszna, Bihar, Szatmár és Máramaros megyékre. Mivel az ország fegyveres ereje a horvátok és szerbek ellen harcolt, a román mozgalmak megfékezésénél csak a helyi nemzetőrségekre, a magyar lakosság népfelkelésére és a frissen alakuló honvédszászlóaljakra lehetett támaszkodni.

Szatmár megyében az 1848. augusztus 21-én tartott bizottsági ülésen döntöttek a helyi tüzérség felállításáról. Felkérték Károlyi György gróf főispánt és Vécsey Miklós bárót, hogy lövegeik közül öt darabot engedjenek át a törvényhatóság számára. Ezek feltehetőleg a koraujkorban használt kiskaliberű lövegek lehettek. Egyúttal egy harangot felajánlottak ágyúöntés céljaira.

A megye sürgetésére Batthyány Lajos gróf, miniszterelnök szeptember 26-án két három- és egy hatfontos ágyúcsövet utalt ki a számukra a hadügyminisztériumon keresztül. A lövegek megérkezéséről tudósított a debreceni Alföldi Hírlap is, amely szerint a megye a miniszterelnöktől három ágyút és 120 töltést kapott.

Szatmár megyének 1848. október elején már négy ágyúja volt, amelynek a felszerelését megkezdték, illetve két ifjút küldtek Pestre, ahol tüzér kiképzést kaptak. A nemzetőri tüzérség szervezésére Mezei József későbbi hadnagy így emlékezett: „Szatmár megye a maga költségén állított ki egy üteg ágyút. Ez már Nagybányán vesztegelt, de még egy fia tüzér sem volt mellette. Csak ezután kezdett tódulni a megye ifjúsága seregestül.” A lövegek száma – Eötvös Mihály alispán jelentése szerint – rövidesen hatra nőtt, így az alispán kért az Országos Honvédelmi Bizottmánytól „néhány jó tüzért”, hogy a megyében jelentkezőket kiképezzék. Az utóbbi két löveg már a helyi hadiipar terméke volt.

A nagybányai bányakerületben az ágyúöntés szeptemberben kezdődött meg. A hónap végén a közigazgatásilag Erdélyhez tartozó Sztrimbulyban már két hatfontos vaságyú volt készen, amelyek Nagybányára szállításáról a város tisztsége rendelkezett. Egyben elrendelték a lövegek készítését a városban is, mivel itt nagy mennyiségű anyag állt

Monge-formaszekrény

rendelkezésre. A kérésre Szakmár Sámuel bányászati főfelügyelő válaszolt a következő napon. Kifejtette, hogy a Sztrimbulyban próbaképpen öntött lövegek még nincsenek készen, ráadásul az egyik a fúrás után, a próbálövés alatt elrepedt. Figyelembe kell azonban venni azt, hogy az ágyúöntésre nem minden vasérc alkalmas, így a kísérletezések még folynak. Hajlandóak készleteiket és szakembereiket az ágyúöntéshez biztosítani, de ehhez meg kell szerezniük Mihályi Gábor királyi biztos engedélyét. Szakmár leveléből az is kiderül, hogy a helyi lőporgyár mellett létezett egy „tüzérségi személyzet”, amelynek részvétele szükséges volt a munkálatok megkezdéséhez. A város az engedély megadását október 4-én kezdeményezte Mihályi Gábornál.

Az utóbbit feltehetőleg megkapta, mivel az 1849 februárjából származó kútfők szerint Böhm János, a kereszt-hegyi bánya gépésze vette át a sztrimbulyi ágyúöntés irányítását. Böhm Jánosról nagyon keveset tudunk. A nagybányai bányatisztség 1849. február 19-én kelt kimutatása szerint, Böhm a kereszt-hegyi bánya gépészeként egy forint 30 krajcár napi bért húzott, éves fizetése pedig 532 forint 30 krajcár volt. A korabeli városi iratok szerint Böhm a városban a 137. házsám alatt házban lakott. 1843-tól már itt tevékenykedett, mert ebben az évben 200 ezüstforint kölcsönt vett fel az árvák pénztárából, a hitelt 1849-ben fizette vissza. 1862-ben már csak özvegye élt a városban.

Böhm Jánosnak elsőként sikerült megoldania az ágyúöntést Erdélyben 1848-ban, pontosabban Sztrimbulyban, ahol először két hatfontos ágyút sikeresen megöntött és kifűrt, ezeket

a lövegeket felszerelték. A két löveg október közepén már Nagybányán volt. Varga Pál minorita áldozótya az alábbiakat jegyezte be a naplójába október 18-án: „A keresztbányánál, a királyi kovácsműhelyben láttunk két nagy ágyút, melyeket Sztrimbulyból most hoztak, készítik, hogy Erdélybe vigyék.” Emellett Böhm kétnaponta egy hatfontos ágyúcsőt öntött, egészen a dési vereségig. Az utóbbi készletek feltehetőleg a Lápos-vidéket 1848. november végén elfoglaló Urban alezredes kezébe kerültek.

A sikeres ágyúöntés ténye az egész országban ismertté vált. Egy korabeli sajtótudósítás szerint: „N.bányán a szakértő nemzetőrök egy része golyók és kartácsok öntésével, a másik pedig ágyúkhöz szükséges szerek készítésével foglalkozik.”

A kezdeményezés nem maradt visszhang nélkül. Kossuth Hírlapja október elsején az alábbiakról tudósított: „Hír szerint a felsőbányai polgárok harangokból készülnek ágyúkat önteni. Ők, törzsökös magyarok valósítják meg a szándékukat. Ha a francia háború idején lehetett a templomok ezüstszerit is felhasználni, miért ne lehetne most, midőn veszélyes ellenség környez bennünket.”

A dési vereség után (1848. november 24.) Katona Miklós őrnagy a serege maradványaival a város védelmére vonult, de Urban közeledtének hírére november 29-én elvonult a városból. Nagybánya ezután meghódolt Urban előtt, aki azonban nem vonult be a városba. Az Alföldi Hírlap tudósítása szerint Katona Miklós visszavonulásával „Magyarláros, Sztrimbuly és az itten öntett új ágyúk már az ellenség kezébe” kerültek.

A szatmári üteg, amely négy-négy hat-, illetve háromfontos löveggel rendelkezett, 1848 decemberétől az erdélyi haderő része lett.

Az ágyúöntés újraindítása 1849-ben

Az ágyúöntés újraindítását Eötvös Mihály 1849. február 3-án kezdeményezte Csány László erdélyi teljhatalmú országos biztosnál. Felhívta a figyelmet arra, hogy a kővár-vidéki községek harangjait 1848-ban leszedték, mivel azokat a félreveréssel hírközlésre használták, és közölte, hogy ebből Nagybányán jelenleg 60 darab van. Majd a levelét így folytatja: „Az itteni bányásztnál létező rézből s az említett harangokból Sztrimbulyban lehetne ágyúkat önteni. A múlt táborozás alkalmával próba tétetett, mely a legjobban sikerült. Van itten a kereszthegei bányánál egy Böhm János nevű igen ügyes gépész, ki is 2-3 darab hatfontos rézágyúkat már készített s fel is szerelte a legjobban s minden két nap egy-egy ágyúcsövet állított elő. E munka azonban a dési futás által félbeszakadt, mindeddig nem folytatódott. Orsz. kormánybiztos úrnak egy levelére Szakmári bányászati főinspector úrhoz, azonban újrameghozható s a legjobb sikerrel folytatható.” Két nap múlva Eötvös Kossuth Lajosnak is ugyanezt javasolta. Ezen a napon érkeztek meg ugyanis a Baja városa által felajánlott kilenc harang. A raktáron volt még néhány mázsa réz, amelyet szintén fel lehetett használni. Eötvös ismételen felhívta arra a figyelmet, hogy a nagybányai kerületben dolgozik Böhm János gépész, „ki az első dési táborozás alkalmával itt, Sztrimbulyban néhány ércágyúkat a legjobb sikerrel öntött, minden két nap egy ágyúcsövet megöntött és ki is fúrt s ezeket fel is szerelte.” Közölte: a fenti munka a dési vereség után félbeszakadt, de amennyiben intézkedést kap, újrameghozható. Az engedélyt Csány február 7-én adta meg, egyben rendelkezett, hogy Radnáról 2300 mázsa önt szállítsanak ide katonai kísérettel.

A munkát rövidesen megkezdték. Erről tanúskodik Eötvös kormánybiztos február 15-én, Csányhoz írt levele. Ebben aggódik Urban 1849. február eleji betörése miatt, mert ezt szerinte veszélyezteti Nagybányát (lőpormalmok, pénzverde), Felső- és Kapnikbányát, „különösen Sztrimbulyt, hol az ágyúöntés sikerrel már ismét megkezdett”.

1849. február 19-én Jeney József százados, nagybányai katonai parancsnok

az alábbiakat jelenthette Csánynak: „Örvendetesen jelentem végül, hogy a Baja város által ajándékozott harangoknak ágyúkká öntése az orsz. honv. bizottmány elnökének rendelete folytán Sztrimbujba sikeresen halad, ahonnan azokból felöntetvén, pár napok alatt ide fog szállítatni felszerelés végett.” A kilenc harangból négy hat- és egy háromfontos löveget akartak öntetni.

Ennek ellenére az Országos Honvédelmi Bizottmány február 24-én elrendelte, hogy a Nagybányán felhalmozott készleteket (harangok, réz, cin) szállítsák át Kabolapolyánára. Az intézkedést azzal indokolták, hogy Sztrimbulyban nincsenek olyan eszközök, amelyekkel a lövegek tökéletes fúrása megoldható lenne. Ezzel szemben Csány március elején utasította Hosszú László kővár-vidéki helyettes főkapitányt, hogy a Katonai Miklós által 1848-ban beszedett harangokat szállítsák Kolozsvárra. Az intézkedést már nem lehetett végrehajtani, mivel a hadügyminisztérium korábban a Kabolapolyánára való átszállítást rendelte el Jeneynek, aki ezt végrehajtotta.

Szatmár megyének 1848. október elején már négy ágyúja volt, amelynek a felszerelését megkezdték, illetve két ifjat küldtek Pestre, ahol tüzér kiképzést kaptak.

Ugyanakkor a Sztrimbulyban a már megkezdett munkálatokat mégsem állították le. 1849. március elsején Kovács Ágost százados, szatmári katonai parancsnok egy fúratlan ágyúcsőt, amelyet a dési vereség előtt öntöttek Nagybányán, visszaküldte ide. Az *Alföldi Hírlap* március közepi tudósítása szerint: „a bajai harangok nemcsak imára hívnak, hanem mint tízfontos ágyúk készen vannak a magyar szabadság megvédésére, hirdetésére...” A munkálatok sikerét a cikkíró Jeney századosnak tulajdonítja, aki komoly érdemeket szerzett a lőszergyártás terén is. A tudósításra egy Kereszthegei névvel szignált közleményben reagáltak. E szerint: „az ágyú megöntéséért pedig a dicsőség hasonlóul nem őt, hanem Böhm kereszthegei gépészt illeti.” A szerző utalt arra is, hogy lőszergyártás Jeney kinevezése előtt is folyt már Nagybányán.

További adattal a nagybányai-sztrimbulyi ágyúöntésre vonatkozólag nem rendelkezünk.

A nagybányai ágyúöntés jelentősége

Szatmár megye 1848 szeptemberétől – átérezvén az észak-erdélyi román mozgalmak veszélyességét – maga kezdeményezte a nemzetőri tüzérsége megteremtését. Kétségtelen tény, hogy ehhez központi segítséget is kapott – de maga is lépéseket tett az ágyúöntés megteremtésére. A megyei települések közül e téren Nagybánya játszotta az úttörő szerepet. A megyének – mint ahogyan azt fentebb már jeleztük – október elején négy, október 12-én pedig már hat lövege volt. Az utóbbi két ágyú minden bizonnyal sztrimbulyi volt, amelyeket Nagybányán szereltek fel. A szatmári üteg a későbbiek folyamán részt vett a kővár-vidéki lázadás leverésében, a szerencsétlen kimenegetélű dési ütközetben, illetve az erdélyi hadsereg alárendeltségébe kerülve József Bem vezérőrnagy felszabadító hadjáratában. Azaz a sztrimbulyi ágyúk ugyanúgy Erdély szabadságharcát szolgálták, mint a háromszéki, máramarosi, nagyváradi és resicabányai lövegek.

A nagybányai ágyúgyártás és Böhm János tevékenysége feledésbe merült. Írásunkkal a szabadságharcnak e fejezetét kívánjuk feleleveníteni. Munkánkhoz még egy eredménye van, amit a későbbiek folyamán a további kutatásoknál figyelembe kell venni: Sztrimbuly 1848-ban Belső-Szolnok vármegyéhez, azaz Erdélyhez tartozott. Így egykorú forrásokkal alátámasztva jelenthetjük ki, hogy 1848-ban az első erdélyi ágyúk nem Háromszéken, hanem Sztrimbulyban készültek. Ékes bizonyítékai a lápos-vidéki és nagybányai hazafias német és magyar lakosság önfeláldozásának!

A Lápos-vidékhez tartozó magyar települések (Magyarlápós, Domokos...) 1848-ban fegyvert fogtak a magyar alkotmány védelmében és sikeresen harcoltak a román felkelők ellenében. Mindkét település a későbbiek folyamán nagyon sokat szenvedett Urban határőreitől és felkelőitől. Bözödi Györgynek a máramarosi ágyúgyártás feldolgozása terén szerzett kutatásai eredményeit a nagybányai-sztrimbulyi történések is alátámasztják. Azaz szakítanunk kell az egyoldalú, jelentős részben legendára épülő Gábor Áron-képpel, és fel kell tárunk a többi régió önvédelmi törekvéseit, küzdelmeit is, hogy ezáltal teljesebbé és érthetőbbé váljon az 1848-49. évi erdélyi fegyvergyártás története.

Gaal György |

Teljesítménytúrák könyve

Tóthpál Tamás ugyan végzettségét tekintve mérnök, de mindenki turista-ként ismeri. Az utóbbi két-három évtizedben ő testesíti meg Kolozsvárt az állandóan szervező és mindenütt jelen levő turista fogalmát. Többnyire megjelenése, öltözködése is erre utal. Számos túra megszervezése fűződik nevéhez. Azok is hallottak róla, akik csak ritkán lehettek társai egy-egy kiránduláson, de olvashatták beszámolóit, úti tanácsait, jegyzeteit a környékről szóló kalauzokban, szakfolyóiratokban vagy éppen a *Szabadság* mellékletében.

Most megjelent kötete összefoglaló munka: rögzíti, hogy mi is történt az elmúlt két évtizedben a kolozsvári és városkörnyéki turizmus terén; olyan eseményeket örökít meg, amelyeknek többnyire ő volt a szervezője, s így leg-hitelesebben tud beszámolni róluk. Ezek kevés kivétellel mind az Erdélyi Kárpát-Egyesülethez, az EKE-hez, illetve ennek kolozsvári osztályához kötődnek, úgyhogy az egyesület történetének legújabb fejezetét is fontos adatokkal bővíti.

A kolozsvári polgárok, főleg értelmiségiek többé-kevésbé szervezeten a 19. század végétől járnak kirándulni. Szinte megszokottá vált, hogy az egész héten falak közt dolgozó ember vasárnap kimenjen a természetbe, s bizonyos körutat téve megszellőztesse testét, felfrissítse magát, elgondolkozzék a múlt hétről, s rendezze terveit a következő hétre. Az 1960-as–1980-as években ilyen kiránduló párokkal vagy kisebb csoportokkal volt tele a Bükk és a Hója vidéke kora tavasztól késő őszig, néha még télen is. Bár akkor inkább a sízés került előtérbe. A 90-es években rendre eltűntek ezek a csak kiránduló csoportok, s egyre gyakrabban újfajta turizmusról lehetett hallani: teljesítménytúrákról, emléktúrákról.

Tóthpál Tamás könyvének bevezetője éppen arra mutat rá, hogy ezek a túratípusok miként terjedtek el az 1980-as években Magyarországon, majd az

1990-es évek végétől Erdélyben is. Itt főleg az EKE keretében szervezik őket, s számuk folyamatosan nő.

A könyv első nagy fejezete a teljesítménytúrák világába vezet be. De mint több más fejezetben is, először a múltba tekint. Megkeresi a kolozsvári turizmus első mozzanatait. Feltárja, hogy a Kolozsvári Atlétikai Club, a KAC már 1887 szeptemberében rendezett egy távgyalogló versenyt Kolozsvár és Marosvásárhely közt, s ez az erdélyi teljesítménytúrázás ősenek tekinthető. Sőt, a múlt század első évtizedeiben már éjszakai túrákat is szerveztek az EKE keretében. Mi tehát a teljesítménytúrázás? A szerző így összegez: „a teljesítménytúra az a természetjáró sportrendezvény, ahol a résztvevőknek a rendezők által meghatározott útvonalon, meghatározott szintidőn belül gyalog kell végighaladniuk”. Lényeges, hogy az ilyen túrázás nem verseny; azaz, hogy határidőt szab a távolság teljesítésére, a résztvevő állóképességét növeli, rendszeres önfejlesztésre készítet. Tulajdonképpen a természetjárás egy szervezett formáját teremti meg.

A teljesítménytúrák nehézségét több tényező is befolyásolja. Ilyen a távolság, a szintkülönbség és a szintidő. A legkevésbé megtervezhető az időjárás. A távolságot rendszerint kilométerben mérik, gyakran ugyanannak a túrának van hosszabb és rövidebb változata is: például 10 és 30 kilométeres. Az útvonal lehet vonalas vagy körút. Az előbbi esetben a szállításról is kell gondoskodni. Adott esetben több útvonalat lehet kijelölni ugyanazzal a célponttal. A szintkülönbség is pár száz métertől ezer méterig terjedhet, s ez nagymértékben befolyásolja a táv teljesítését. A szintidő a távolság teljesítéséhez megadott időköz. Ebbe kis pihenőket is beszámítanak. Általában 4 km/óra sebességet várnak el. Rendszerint az útvonalat vagy turistajelzéshez kötik, vagy szalagokkal jelölik. S ellenőrzőpontokkal szakaszolják. Ezeket a pontokon minden résztvevőnek le kell jelentkezni egy adott időhatáron belül.

A teljesítménytúrákat az indulók számától és a pálya nehézségétől függően kisebb-nagyobb rendezőség bonyolítja le. Van szervezési és útvonalfelelős, indító- és célbíró, az állomásbíró az ellenőrző pontokon székel, a seprőbíró pedig a lemaradókkal vagy a túrát feladókkal, esetleg sérültekkel foglalkozik, összeszedi a szalagozást.

A túra kiírásakor rendszerint meghatározzák, hogy milyen korosztály vehet részt, közlik a szolgáltatásokat és azok árát (szállás, koszt, szállítás), a kötelező felszerelést, a díjazást (jelvény, kitűző, emléklap). A résztvevőknek nevezési lapot kell kitölteni, mely többek közt a nevet, születési időt, lakcímet, társulati tagság megnevezését tartalmazza. A kapott ellenőrzőlapot az ellenőrző pontoknál kell láttamoztatni. Gyakran vázlatos térképet is adnak a turisták kezébe.

Tisztázza az elhomályosult vagy nehezen azonosítható helyneveket, feldolgozza a Tordai-hasadék szinte teljes irodalmát.

Tóthpál Tamás könyvének második fejezete a Torockóhoz kötődő Jókai-emléktúrák világába vezet. Ugyanis ezek a teljesítménytúrák gyakran egy-egy évfordulóhoz, a tájon élő, kiránduló nagy egyéniséghez köthetők. Így Jókai torockói útja közismert, az ott tapasztaltakról regényt is írt *Egy az Isten* címmel. Itt alkalma adódik Tóthpálnak, hogy rekonstruálja Jókai útjait, kimutassa az azóta történt változásokat. Böven idéz Jókai írásaiból, de a későbbi útikönyvekből is. Tisztázza az elhomályosult vagy nehezen azonosítható helyneveket, feldolgozza a Tordai-hasadék szinte teljes irodalmát. Ilyen alapos előkészítés után sikerül megállapítania a Jókai emlék- és teljesítménytúrák útvonalát.

Az 1998-as Torockószentgyörgyön megszervezett VII. EKE-táborozás adta az ötletet az első Jókai-emléktúra megszervezésére. Ennek lényege tulajdonképpen a Kolozsvárról legrövidebb úton Torockóra vezető út felkutatása és végigjárása volt. Azóta másfél évtized alatt ennek kialakult 10, 30 és 50 kilométeres változata. A Jókai-teljesítménytúrához kalauz is készült az úton látható objektumok leírásával, térkép-vázlatokkal, ezt is közli a szerző.

A harmadik fejezet a leginkább kötődik a kincses városhoz, hiszen a

közvetlen környékén szervezett túrázásokat veszi számba. Találóa a város legnagyobb szülöttjéhez, Mátyás királyhoz kötötték őket. Itt aztán a Mátyás-szülőháznak EKE-múzeumma és székházzá alakítása a múlt század elején, s az épület, valamint az EKE további hányatott története ismét lehetőséget ad a múltidézésre. A legendák, mondák világába is elkalauzol a kötet, hogy aztán visszatérhessen tulajdonképpeni tárgyához, a turizmushoz. Az első Mátyás-emléktúrákat még 1943 márciusában rendezték, az akkori – a nagy király 500. születési évfordulóját ünneplő – emlékévkapcsán. A révi Zichy-barlangtól hét nap alatt jöttek a kolozsvári szülőházig. A Hunyadi Mátyás-emléktúrák felújítása 2003-ban Bagaméri Béla ötlete volt. A város körül 10 kilométeres sugarú körben nyolc 10–20 kilométeres túrával meg lehetett ismerni a várost környező természetet. Ezek teljesítménytúras változatát is megrendezték 10, 20 és 30 kilométeres távolságokkal. A kötet közli e teljesítménytúrák Bagaméri Béla-féle kalauzának bővített változatát.

A kalotaszegi túrák képezik a negyedik fejezetet. Ezek első csoportja Kós Károly nevéhez kötődik. Itt a nyomozás a két Kós-regény, a *Varju nemzetség* és a *Budai Nagy Antal históriája* tájait azonosítja, hogy aztán ezek bevonásával alakíthasson ki útvonalakat. A Kós Károly emlék- és teljesítménytúrák 2003-ban indultak, és jórészt Sztánához kötődnek, illetve a Kolozsvár–Sztána távolság legyalogolásához. Túrakalauz is kapunk hozzájuk. E kalauzok azért is hasznosak, mert a vállalkozó szellemű családok, kisebb turistacsapatok segítségükkel végigjárhatják az útvonalakat. A kalotaszegi túrák igényesebb csoportja a Vlegyásza-hegy megmászásához kötődik. Ennek 1836 méteres magassága is jelzi, hogy itt már igényesebb túráról van szó. Az első ide vezető EKE-expedíciót 1894 júliusában rendezték, útba ejtve a Rekiceli vízesést és Biharfüredet is. A vízesést különben először Gyarmathy Zsigáné, majd Bánffy Miklós írta le művészi en. Megközelítésére 1897-ben az EKE építtetett utat, aztán a közelben menedékházat. Az újjáalakult EKE 1992 szeptemberében rendezett először kirándulást a Vlegyászára és a vízeséshez, Vigh Tarsonyi László pedig 2001-ben szervezett első alkalommal Vigyázó-teljesítménytúrákat. Ezt évente azóta is megszervezik változó útvonalakkal. Túrahossza 57 kilométer körüli, szintkülönbsége 1400 méter. Ennek túrakalauzát szintén közli a kötet.

Az utolsó fejezet a Vasvári-túrákat ismerteti. Egyszer tisztázni kell, hogy Jókai téves helyhez kötve említi az 1848/49-es forradalmár, Vasvári Pál sírját. Csak 1892-ben sikerült azonosítani a vértanú sírhelyét. Akkor kőhalommal és keresztel jelölték meg. Az utóbbit ismételen megrongálták. De ettől fogva búcsújáró helyé vált a terület, ünnepek zajlanak itt. Az első világháború előtt még kápolna is épült ide. Mint-hogy a 2001-es székelyjói EKE-táborozás egybeesett Vasvári születésének 175. évfordulójával, kézenfekvő volt az ötlet a sír felkeresésére. Így rendezték az első Vasvári kerékpáros túrát. 2002-től a körösői Vasvári-emléknapok keretében szervezik a biciklis emlék- és teljesítménytúrákat. E túra kalauza zárja a kötetet.

Tóthpál Tamás könyve az erdélyi turistairodalom jelentős darabja. Minden bizonnyal a későbbiekben sokan fognak hivatkozni adataira. Olyan dátumokat, névsorokat, útvonalakat rögzít, amelyek máskülönben néhány évtized alatt feledésbe merülhettek volna. Dicséretes, hogy nem csak a közvetlen múltat dolgozza fel, hanem minduntalan a régmúltba is elkalandozik. Kíváncsi az előzményekre, feltárja a vidék turisztikai és irodalmi nevezetességeit. Látszik, hogy áttanulmányozta nem csak a turisztikai szakirodalmat, de még a művelődéstörténet megfelelő fejezeteit is. Az EKE *Erdély* című folyóiratának régi évfolyamait alaposan kijegyzetelte. Főleg ezeknél a történeti részeknél nagyon hiányoljuk a pontosabb hivatkozásokat, könyvészeti utalásokat. Ha nem is lapalji jegyzet formájában, de legalább bibliográfiaként. Így megkönnyíthette volna a későbbi kutatók munkáját.

Tóthpál Tamás könyve az erdélyi turistairodalom jelentős darabja. Minden bizonnyal a későbbiekben sokan fognak hivatkozni adataira.

Ezzel a kötetel a *Sztánai Füzetek* sorozat a 18. számhoz érkezett. E sorozat már Kalotaszeg vidékének egyre átfogóbb képét tárja elénk. Szerencsésen tárja fel a múlt értékeit és a kortárs történelmet. Tóthpál Tamás kötetét mindkét vonatkozásban beillik a sorozatba.

Tóthpál Tamás *Kolozsvár környéki teljesítménytúrák*. Művelődés–Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár–Sztána, 2015. 214 o.

Moldvai csángó kislányok az V. Pusztinai Szavalóversenyen